TC
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA MEDİKAL TURİZM VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Serap Akasya AKDU

ANKARA
2009

Serap Akasya AKDU Ankara 2009	SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA MEDİKAL TURİZM VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİ

TC
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA MEDİKAL TURİZM VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serap Akasya AKDU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. R.Pars ŞAHBAZ

ANKARA
2009

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Serap Akasya AKDU'nun "Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizm Ve Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma; İstanbul Ve Ankara Örneği" başlıklı tezi …… tarihinde, jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalında, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) Yrd. Doç. Dr. Ramazan Pars ŞAHBAZ	.....
Üye: Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	.....
Üye: Doç. Dr. Mehmet YEŞİLTAŞ	.....

ÖNSÖZ

Serap Akasya AKDU

Medikal turizm konusunun önemini fark ederek tez konusu olarak seçmemde büyük payı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Selma Meydan UYGUR'A ve Sayın Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK'E,

Tezin kaynak araştırması ve literatür yazımı esnasından başlayarak tüm aşamalarında yol gösterici olan, zora düştüğüm zamanlarda sakin ve tecrübeli tavırlarıyla problemlerime çözüm üreten ve bana güvendiğini her zaman hissettiren, manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. R.Pars ŞAHBAZ'A

Özellikle Yüksek lisans ders ve tez süreci başta olmak üzere her konuda fikir ve önerilerine başvurduğum Sayın Araş. Gör. Dr. Elbeyi PELİT'E ve Araş. Gör. Dr. Hakan KOÇ'A

Yüksek lisans ders ve tez döneminde her türlü nazımı çeken, ilgi ve bilgileriyle en büyük destekçim, hem okul hem hayat arkadaşım sevgili eşim Uğur AKDU' YA

Araştırma anketlerinin uygulanmasına izin veren ve bu esnada her türlü kolaylığı gösteren tüm hastane yönetici ve personeline,

Teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA MEDİKAL TURİZM VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; İSTANBUL VE ANKARA ÖRNEĞİ

AKDU Akasya, Serap
Yüksek Lisans, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. R.Pars Şahbaz
Eylül – 2009, 93 sayfa

Bu araştırmanın amacı, sağlık turizmi kapsamında ele alınan medikal turizm ve medikal turizmin Türkiye'deki uygulamalarını inceleyerek özel hastanelerin medikal turizme katkısını ve uygulama biçimlerini analiz etmek ve Türkiye'deki mevcut durumu ortaya çıkarmaktır. Medikal turizm, uzmanlaşmış cerrahi ve diğer tedavi şekillerine ihtiyaç duyan hastalar için turizm endüstrisiyle işbirliği içinde düzenlenen özel tıbbi tedavi ve seyahat turları olarak genişçe tanımlanabilir. Araştırmanın evreni Ankara ve İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastaneler olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında hazırlanan anket 120 özel hastane yetkilisine araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Bu kapsamda araştırmaya katılan hastanelerin sadece %15,4'lük bir kısmına medikal turizme yönelik hasta geldiği, sadece % 6,8'i sundukları sağlık hizmetlerini turistik faaliyetlerle birleştirdiği ve % 6,8'inin medikal turizm faaliyetlerini bir paket tur dâhilinde gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Buna karşın hastanelerin % 92,3'lük önemli bir çoğunluğunun Joint Commission International (JCI) ve International Organization for Standardization (ISO) gibi ulusalararası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren belgeye sahip olduğu ve %97,4'ünün medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında yeterli teknolojik donanıma sahip oldukları görülmüştür.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular ışığında Medikal turizmin Türkiye'deki mevcut durumu ortaya konmuş, sağlık turizmi kapsamında ele alınan medikal turizm faaliyetlerinin Türkiye'deki uygulamalarını ve elde edilen geliri arttırarak, medikal turizm sektöründe rakip ülkelerin önüne geçirebilecek çözüm önerileri geliştirilmiştir.

ABSTRACT

MEDICAL TOURISM WITHIN HEALTH TOURISM AND AN INVESTIGATION CONCERNING THE APPLICATIONS IN TURKEY; ISTANBUL AND ANKARA EXAMPLE

AKDU Akasya, Serap
MSc, Department of Tourism Management Education
Supervisor: Assistant Prof. Dr. R. Pars ŞAHBAZ
September - 2009, 93 pages

In this investigation, medical tourism within health tourism and examine the applications of medical tourism in Turkey and by analyzing the help and the styles of application of private hospitals for medical tourism to expose the extant situation in Turkey is purposed. Medical tourism can be widely defined as, special medicinal therapy and journey tours that are organized in a cooperation of tourism industry for the patients who need professional surgical and other therapy styles. The investigation universe is appointed as the private hospitals in Ankara and Istanbul. In this coverage the hospitals that join the investigation get only %15,4 of patient about the medical tourism, only %6,8 of hospitals combined their health service with touristic activities and %6,8 of hospitals arranging their medical tourism activities in a package tour is organization is appeared. For all that %92,3 important majority of hospitals have an Accreditation certificate that show they have a service suitable for the international standards and %97,4 of hospitals have enough world standards technological rigging for their medical tourism activities is seen.

According to findings obtained in the result of investigation extant position of Medical tourism in Turkey is exposed, by making more revenue and its applications in Turkey of Medical tourism organizations that are taken up including in health tourism, solution proposals are improved to pass on from rival countries in the Medical tourism sector.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI..... i
ÖNSÖZ..... ii
ÖZET..... iii
ABSTRACT..... iv
İÇİNDEKİLER v
TABLOLAR LİSTESİ vii

BÖLÜM
1. GİRİŞ..... 1
1.1. Araştırmanın Amacı.....3
1.2. Araştırmanın Önemi 4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları 4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....5

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 6
2.1. Turizm Ve Alternatif Turizm Kavramları.....6
2.1.1. Turizm Ve Turizmin Önemi.....6
2.1.2. Alternatif Turizm 7
2.1.2.1. Alternatif Turizm Kavramın Ortaya Çıkışı 11
2.1.2.2. Alternatif Turizm Türleri.....13
2.1.2.3. Alternatif Turizmin Yararları 14
2.2. Sağlık Turizmi 15
2.2.1. Sağlık Turizmi Katılımcılarının Özellikleri 19
2.2.1.1. Türkiye' de Sağlık Turizmine Katılanların İstatistiki Verileri.....21
2.2.2. Sağlık Turizmi Organizasyonları, Standartları ve Özellikleri.....25
2.2.3. Sağlık Turizminin Faydaları.....30
2.2.4. Sağlık Turizminin Çeşitleri 31
2.2.4.1. Termal Turizm Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi.....32
2.2.4.2. Medikal Turizm 35
2.2.4.2.1 Medikal Turizmin Tarihi 37
2.2.4.2.2. Türkiye' de Medikal Turizm ve Türkiye'nin
Tercih Edilme Nedenleri.....39

2.2.4.2.2.1. Medikal Turizmde Türkiye'nin Rakipleri 43
2.2.4.2.3. Medikal Turizm Hakkında Örnek Ülke İncelemeleri 44
2.2.4.2.3.1. Hindistan ve Medikal Turizm 44
2.2.4.2.3.2. Tayland ve Medikal Turizm 47
2.2.4.2.3.3. Amerika Birleşik Devletleri ve Medikal Turizm 49
2.2.4.2.3.4. İngiltere ve Medikal Turizm 51
2.2.4.2.3.5. Malta ve Medikal Turizm 53
2.2.4.2.3.6. Diğer Ülkelerde Medikal Turizm.....54
2.2.4.2.4. Medikal Seyahatin Planlanması 56
2.2.4.2.4.1 Tesislerin (Tedavi Merkezlerinin) Araştırılması 56
2.2.4.2.4.2 Ülkenin Araştırılması 57
2.2.4.2.4.3 Tesisler İle İrtibata Geçilmesi 58
2.2.4.2.4.4 Sigorta Hakkında Araştırma Yapılması 59
2.2.4.2.4.5.Seyahat Koşullarının Sağlanması.....59
2.2.4.2.4.6. Bilet Rezervasyonu 60
2.2.4.2.4.7. Otel Rezervasyonu 60
2.2.4.2.4.8. Yolculuğun Planlanması.....60

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....61
3.1.Araştırma Modeli.....61
3.2.Evren ve Örneklem 61
3.3.Veri Toplama Tekniği 62
3.4.Verilerin Analizi 63

4. BULGULAR VE YORUMLAR.....64
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....70

KAYNAKÇA..... 75
EK: Araştırmada Kullanılan Anket Formu Örneği 84
EK 2: Medikal turizm tur paketi Kayseri Örneği.....86
EK 3: Medikal turizm tur paketi Kapadokya-Kayseri Örneği 90

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo Sayfa

1. Kitle turizmi ve alternatif turizmin karşılaştırılması 10
2. Sağlık turizminde sunulan sağlık hizmet kategorilerinin ve faydalananların özellikleri 21
3. Yabancı Turistlerin Türkiye'ye Geliş Nedeni 22
4. Yurtdışında İkamet eden Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Türkiye'ye Geliş Nedeni 23
5. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Yurtdışına Gidiş Nedeni 24
6. Araştırma kapsamındaki hastanelerin bulundukları illere yönelik bulgular 64
7. Medikal turizm kapsamında tedavi olmak amacıyla hasta gelip gelmediğine yönelik bulgular 65
8. Hastanelerin hastalarla ilgilenmek amacıyla oluşturulmuş bir birim veya görevli bir personel bulundurup bulundurmadıklarına yönelik bulgular 65
9. Hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için yeterli sayıda ve eğitimli personele sahip olup olmadıklarına yönelik bulgular 66
10. Hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için bir veya birkaç yabancı dil bilen personele sahip olup olmadıklarına yönelik bulgular 66
11. Araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında (JCI, ISO) yeterli teknolojik donanıma sahipliğine yönelik bulgular 66
12. Araştırmaya katılan hastanelerin farklı dilleri konuşan hastalarla iletişim kurmak için anlaşmalı olduğu çevirmenlerin olup olmadığına yönelik bulgular 67
13. Araştırmaya katılan hastanelerin, hastalar için özel ulaşım imkânlarına (havaalanı/terminalden hastaneye, hastaneden konakladıkları yere vs.) sahipliği. 67
14. Araştırmaya katılan hastanelerin sundukları medikal hizmetleri turistik faaliyetlerle birleştirip birleştirmediğine yönelik sonuçlar 68
15. Araştırmaya katılan hastanelerin "Sunduğunuz medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde mi gerçekleştiriyorsunuz?" Sorusuna verdiği cevaplara yönelik sonuçlar 68
16. Araştırmaya katılan hastanelerin uluslararası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren belge sahipliğine yönelik sonuçlar 69
17. Araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm kapsamında özel girişimlerde (toplantı, konferans, ilgili derneklere üyelik vs.) bulunup bulunmadığına yönelik sonuçlar 69

1
GİRİŞ

Dünya ülkelerinde turizm sektörü doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik bir altyapı ile hızla gelişmektedir. Global dünya görüşü turizm sektörünü de en etkin bir şekilde yeni arayışlara yönlendirmektedir. Deniz, kum, güneş temelli yoğun kitle turizminin yerini alternatif turizm çeşitleri almaya başlamıştır. Alternatif turizm sosyal ilişki üstünde duran, kitle turizmine tepki olarak geliştirilen ve özel tercihe dayalı bir turizm türü olarak ifade edilmektedir (Çontu, 2006; 6) Kültür turizmi, macera turizmi, golf turizmi, medikal turizm alternatif turizm çeşitlerinden bir kaçını oluşturmaktadır (Önder ve Polat, 2004; 80-86)

Bu kapsamda medikal turizm alternatif turizm çeşitlerinden birini teşkil etmektedir. Medikal turizm kavramı ile ilgili birçok tanım yapılmakla birlikte özetle "tedavi amacı ile yapılan seyahatler" olarak ifade edilebilmektedir.

Türkiye'de sağlık turizmi kavramı, genellikle termal turizm ile karıştırılmaktadır. Literatürde bu konuda kavram karışıklığı yaşanmaktadır. Sağlık turizmi çeşitleri olarak literatürde genellikle Termalizm, üvalizm, klimatizm ele alınmaktadır. Araştırmamın konusunu oluşturan "medikal turizm" kavramı ile ilgili anlam kargaşası yaşanmaktadır. Medikal turizm sağlık turizminin diğer türlerinden farklıdır. Dünyada özellikle son on yıl içerisinde önem kazanan medikal turizm kavramı Türkiye'de de oldukça yenidir ve son 3-4 yıldır üzerinde çalışılmaktadır. Bu nedenle de ülkemizde bu konu hakkında yapılan çalışmalar yetersiz olup ilgili kesim tarafından önemi ve getirileri tam olarak anlaşılmamıştır.

Medikal turizm, turizm endüstrisi içerinde hızla büyümekte olup insanların uzun mesafedeki ülkelere medikal tedavi olabilmek için seyahat etmesini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını ifade eden bir kavramdır (Connell, 2006: 1094; Garcia Altes, 2005: 262).

Medikal turizmde, “turist” öncelikle cerrahi müdahale yani tıbbi tedavi olma amacını taşımakta bununla birlikte turistik yerlerde dinlenme, boş zaman değerlendirme gibi geleneksel turizm amacını taşımaktadır (Mugomba and C.Danell, 2007: 1).

Medikal Turizmde dünya çapında 2006 yılında 20 milyar USD gelir elde edilmiştir ve bunun yaklaşık 2,5 milyar USD’lık kısmını Asya ülkelerinden Hindistan, Singapur, Tayland ve Malezya elde etmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki sağlık hizmeti fiyatlarındaki dengesizlik ve bu ülkelerdeki sağlık hizmeti sisteminin ihtiyaçlarının artması, sağlık turizminin dünya çapında güçlü ve sağlam adımlarla kendini güçlendirmesine neden olmuştur. Dünya çapında medikal turizmin, boyutunu ikiye katlayacağı ve 2010’da her sene 40 milyar USD’ ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2012’de Asya pazarının, 4,4 milyar USD’ den fazla gelir oluşturacağı beklenmektedir. Sağlık seyahati ve sağlık hizmetleri, dünyanın ekonomisinde en hızlı gelişen sektörlerden biridir (Maini, Anil K. 2009; 22, Moody, Michael J. 2008; 17).

Türkiye medikal turizm faaliyetleri için gerekli olan tüm imkânlara sahiptir. Bunların en başında tıbbi hizmet veren hastanelerin teknoloji ve insan gücü altyapısının iyi olması ve bunların yanı sıra gerek coğrafi konumu, gerek doğal, kültürel ve tarihi güzellikleriyle sahip olduğu turistik zenginlikler gelmektedir. Özellikle özel hastanelerin sayısındaki artışla birlikte sağlık sektöründe sunulan hizmetin kalitesinin, uzman doktor ve sağlık personelinin, teknolojik imkânların da artmasının Türkiye’nin medikal turizmde ön plana çıkmasını sağlayacağı ve rakip ülkelerin önüne geçireceği düşünülmektedir. Türkiye’de medikal turizm faaliyetleri tüm imkânlara rağmen maalesef yeterli seviyede yapılamamaktadır (Kiremit, 2008; 39-57, Genç, 2007, Aydın, 2009, Akbaş, 2008).

Yabancıların medikal turizm kapsamında Türkiye’yi tercih etme nedenleri çok çeşitlidir. En önemli nedenlerinden biri yaşadıkları ülkelere göre daha uygun fiyatlar ile yüksek kalitede hizmet alınabilmesidir. Türkiye’de modern, kaliteli hizmet veren, kalifiye personele sahip, ileri teknolojik donanıma sahip olan hastanelerin olması da tercih edilmede etkili olmaktadır. Operasyon için gereken uzun bekleme süreleri, bazı tedavilerde olan kısıtlamalar, sigorta ile ilgili yaşanan bir takım sorunlarda yine Türkiye’nin tercih edilme nedenleri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye sahip olduğu zengin fırsatları ile tedavi olma amacıyla gelen hastalara tatil yapma

imkânı da sağlamaktadır (Kiremit, 2008; 39-57, Genç, 2007, Aydın, 2009, Akbaş, 2008).

Bu araştırmada amaç Türkiye'nin medikal turizm konusunda mevcut durumunu ortaya koymak, devlet, özel sektör, turizm yatırımcıları ve diğer ilgililerin dikkatini çekerek pastadan daha fazla pay alınabilmesini sağlamaya yönelik önerilerde bulunmaktır.

Araştırmada özellikle medikal turizm hakkında kaynak teşkil etmek ve literatüre katkı sağlamak amacıyla sağlık turizmi ve medikal turizm hakkında kavram bilgisi, medikal turizmin gelişimi, Türkiye ve dünyada medikal turizm uygulamaları başta olmak üzere literatür dizinine geniş çaplı yer verilmiş, literatürden sonra alan uygulamasına geçilmiştir.

Bu kapsamda İstanbul ve Ankara'da faaliyet gösteren özel hastanelere anket uygulaması yapılmış, elde edilen veriler analiz edilerek araştırmanın "Bulgular ve Yorumlar" bölümünde sunulmuştur. Elde edilen bulgular değerlendirilerek medikal turizmin Türkiye'deki mevcut durumu ortaya konulmuş ve çözüm önerileri üretilerek araştırmanın "Sonuç ve Öneriler" bölümünde açıklanmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, son yıllarda oldukça önem kazanan medikal turizmin Türkiye'deki uygulamalarını incelemek ve bu alanda hizmet veren özel hastanelerin medikal turizme katkısını ve uygulama biçimlerini analiz ederek Türkiye'deki mevcut durumu ortaya çıkarmak ve bu doğrultuda yapıcı önerilerde bulunmaktır. Araştırmanın genel amacına yönelik alt amaçları şunlar olabilir;

1) Medikal turizmin önemini ortaya çıkararak kamu ve özel sektörün dikkatini çekmek.
2) Bu alandaki literatüre katkıda bulunmak ve araştırmacılara kaynak teşkil etmek.

Bu kapsamda araştırmanın aynı genel amacına yönelik hipotezleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Hipotez$_1$: Türkiye'de medikal turizm uygulamaları yeterli değildir.

Hipotez$_2$: Ankara ve İstanbul'da bulunan özel hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için yeterli alt ve üst yapı olanakları bulunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Türk turizminde son zamanlarda en çok konuşulan konulardan biri medikal turizmdir. Dünya kalitesinde hizmet veren hastanelere ve hekimlere sahip olan Türkiye'nin medikal turizminden aldığı pay ise yok denecek kadar azdır. Türkiye, hastalara güneşli sıcacık bir iklimde iyileşme ve her bütçeye uygun fiyatlarla tedavi, konaklama ve tatil yapma fırsatı sunmaktadır. Türkiye, her yıl ortalama 15.000 hastaya hizmet sunmaktadır (Kurşun, 2007).

Dünyanın pek çok ülkesinde yapılan araştırmalar medikal turizmin önemini ortaya koymuş ve bunu dikkate alan ülkeler medikal turizm faaliyetlerinde oldukça gelişerek paylarını arttırmıştır. Türkiye'de konu hakkında yapılan bilimsel çalışmalar oldukça azdır. Bu doğrultuda konunun önemine yeterince dikkat çekilmediği düşünülmektedir. Bu çalışma Türkiye'de özellikle son birkaç yıldır gelişmeye devam eden medikal turizm hakkında kamu ve özel kuruluşların dikkatini çekmesi ve bu alandaki yatırımların artmasının nedenlerini ve gerekliliğini ortaya koyarak Türkiye turizm sektörüne katkı sağlaması adına oldukça önem arz etmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada araştırma kapsamına İstanbul ve Ankara'da faaliyet gösteren özel hastaneler alınmaktadır. Yüz yüze görüşme yöntemiyle de veri elde edileceğinden konuyla ilgili anket uygulaması araştırmacı tarafından ilk elden uygulanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda medikal turizm ile ilgili hizmet veren hastanelerin tespit edilmesi, bulunan hastanelerin birbirinden uzak yerlerde olması ve tüm hastanelere

ulaşımın zaman ve maddi açıdan zor olması araştırmayı sınırlayan başlıca unsurlardandır.

Araştırma özel hastaneleri kapsama aldığı ve anket uygulaması resmi bir yaptırımla gerçekleştirilemeyeceği için işletme yöneticilerinin olaya bakış açıları değişkenlik gösterebilecek ve bu doğruluda çalışmaya katılım konusunda istekleri de farklılık gösterebilecektir. Bu kapsamda araştırmanın geçerliliği, anket sorularının geri dönme oranlarıyla bağlantılı olmasının yanı sıra katılımcıların istekli olması, soruları doğru algılamaları ve verdiği cevaplarda samimi ve dürüst olmasına bağlı olacaktır. Bu ve bunun gibi sınırlayıcı unsurların araştırmanın yürütülmesini zorlaştıracağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Medikal turizm kapasitesi açısından yeterli olanaklara sahip olan Türkiye'de medikal turizm uygulamalarının yetersiz olduğu düşüncesiyle özel hastanelerin yetkililerinin konu hakkındaki düşünceleri anket ve yüz yüze görüşme teknikleriyle belirlenecektir. İstanbul ve Ankara'da özel hastanelerin yoğun bir şekilde bulunması ayrıca medikal turizm faaliyetlerinde daha ön planda olmaları sebebiyle araştırmanın evreni bu iki il olarak tercih edilmiştir. Bu evrenden tamamen yansız ve tesadüfi olarak seçilecek özel hastaneler örneklemi teşkil etmektedir. Bu anlamda örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

Araştırmanın katılımcılarının tamamen tesadüfi ve yansız olarak seçilmesi sebebiyle katılımcıların tümünün anketi cevaplandırmada gönüllü olacakları ve cevapları doğru ve samimi cevaplayacakları varsayılmaktadır.

Anket soruları, ilgililerin ve konu hakkındaki uzmanların görüşleri alınarak danışman öğretim üyesi denetiminde hazırlanmıştır. Dolayısıyla anket sorularının konuya ve amaca uygun olacağı varsayılmaktadır.

2

Kavramsal Çerçeve

2.1. Turizm Ve Alternatif Turizm Kavramları

2.1.1. Turizm Ve Turizmin Önemi

Turizm; insanların kendi konaklama yerleri dışında sürekli olarak yerleşmemek, özellikle politik ve ticari bir amaç gütmemek üzere liberal bir atmosfer içinde iş, merak, din, sağlık, spor, istirahat, kültür gibi amaçlarla veya aile ziyareti, kongre, seminerlere katılmak gibi nedenlerle, kişisel ya da toplu şekilde yaptıkları seyahatlerden ve gittikleri yerde 24 saati aşan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme süre ile konaklamalarından ortaya çıkan ve iş ilişkilerini kapsayan hizmet endüstrisi, bir tüketim olayı ve sosyal bir olaydır (Aycı, 2004: 4).

Turizm sürekli ikamet şeklinde dönmemek ve gelir sağlayıcı mesleki hiçbir faaliyette bulunmamak şartıyla, yabancıların geçici süre kalışlarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür (Aycı, 2004: 4).

Turistik varlıkların değerinin toplumca daha iyi anlaşılması ve bu sayede tarihi, doğal ve kültürel değerlere sahip çıkılmasının sağlanmasıdır. Bu zihniyet gelecek kuşaklara da aşılanarak, ülkelerin öz varlıklarının sonsuza dek korunmasına uzanan bir sonuç elde edilebilecektir. Günümüzde her kesimce kabul görmüş ekonomik, sosyal, politik, sağlık, kültürel, finansal işlevi olan turizmin önemi şu şekilde özetlenmiştir (Ulucak, 2000: 6).

- Milli gelire katkı sağlayan önemli bir faaliyettir.
- Ekonomiyi geliştiren bir hizmet sektörüdür.
- Milyonlarca insanı ilgilendiren bir üretim ve tüketim olayıdır.
- İş ve istihdam yaratıcı özelliğe sahiptir.

- Doğal, kültürel ve sosyal çevreyi korumanın ve geliştirmenin etkili bir aracıdır.
- Sağladığı dövizle dış ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyen bir endüstridir.

2.1.2. Alternatif Turizm

Turizm, sürekli ikamet edilen yerden başka bir yere tatil amaçlı seyahat etme olayıdır. Turizmde uzun sürece deniz, kum ve güneş üçlemesini temel alan tatil anlayışının yanında artık davranış değişiklikleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte turizm, yeni kavramsal yapısı içinde deniz, güneş, kum üçlemesiyle birlikte dinlenme-eğlenme, boş zamanları değerlendirme ve alternatif faaliyetler ile bütünleşen bir olgu olarak kabul görmeye başlamıştır (Oruç, 2004: 17).

Günümüzde turistlerin bir destinasyonu seçmelerindeki nedenler arasında doğal çevre giderek daha çok öne çıkmaya başlamıştır. İnsanlar fazla kalabalık olmayan, kargaşadan ve yapısal ezicilikten uzak, fakat mutlaka çevresel özellikleri bulunan yerleri seçmektedirler. Yani deniz ve güneş dışında da turizmi, başka özellikler bularak sunmak, kültürel ve spesifik değerlerle bütünleştirmek gereği ortaya çıkmaktadır (Oruç, 2004: 17)

Dünyada özellikle 1980'lerde hızlanan ekonomik, teknolojik, politik, sosyal, kültürel vb. gelişmeler, turizm faaliyetlerinin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin turizmin kendi geleceğini tehlikeye attığının anlaşılmaya başlanması ve bunun sonucunda kaynakların daha uzun dönemli kullanıma dayanan sürdürülebilir turizm, alternatif turizm, ekoturizm, yeşil turizm, özel ilgi turizmi ve doğa turizmi gibi içerikleri hemen hemen aynı olan fakat farklı zamanlarda farklı isimler verilen turizm türlerini gündeme getirmiş ve önemlerini artırmıştır (Önder ve Polat, 2004: 81; Erdoğan, 2003; 1).

Alternatif turizm kavramı, yeşil turizm, soft turizm, eko-turizm gibi kavramlarla zaman zaman aynı anlamlarda kullanılsa da alternatif turizm kavramı genel bir kavramdır. "Eko Turizm", "Yeşil Turizm", "Koruyucu Turizm", "Sürdürülebilir

Turizm" ve "kırsal turizm" olarak alt başlıklarda toplanabilir (Oruç, 2004: 18; Akşit, 2007: 444-445; Uçkun ve Türkay; 2-3).

Alternatif turizme ilişkin birçok tanım yapılmaktadır. Bu tanımların bazıları aşağıda verilmiştir.

Genel olarak bakılırsa, alternatif turizm, yöre insanları tarafından geliştirilmiş, bölge doğası ve kültürüne dayanan küçük ölçekteki turizmdir (Oruç, 2004: 18).

Başka bir tanıma göre ise; varış alanlarında ve buradaki nüfus üzerinde, ekonomik kazançları azaltmaksızın olumsuz etkilerin şiddetinin en aza indirilmesidir. Var olan turizm türlerinin dışında, onlara ve olumsuz etkilerine alternatif olarak ortaya çıkarılmış turizm türüdür (Özgüç,1998:199-200).

Kültür ve Turizm Bakanlığı "Alternatif turizm" kavramını "Sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacını güden turizm çeşididir."şeklinde açıklamaktadır (Sarı, 2007; 85).

Diğer bir tanıma göre; " geleneksel ve klasik kitle turizmi ve şehir turizminin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla oluşturulmuş, yeni turistik ürünlerin bir araya getirilmiş turizm çeşididir" (Erdoğan, 2003; 2-3).

"Alternatif Turizm" kavramı kitle turizminden farklı bir ürün sunumunu ifade eder. Bu ürün yavaş yavaş gelişen bir turizm hareketliliğini, optimum karlılığın göz önünde bulundurulmasını, uzun vadeli programlarla turistik gelişmenin sağlanmasını, değişime karşı direnci, çevre değerlerine saygıyı ve çevreyle bütünleşmeyi ifade etmektedir. Bu temel hususlar etrafında, alternatif turizm kavramından anlaşılanlar yerine göre değişiklikler göstermektedir. Bu kavram başlıca şu noktalara vurgu yapar (Altınay, 1996:60, Erdoğan, 2003; 2-3):

a)Yeniye, özele olan ilgiye bağlı araştırma isteği,
b)Küçük gruplarla, başka insanlarla bir arada olma, sosyal deneyim isteği,
c)Dağ yürüyüşlerinde, spor etkinliklerinde bir deneyim sağlama eğilimi,

d)Açık havada yaşama sevgisi

Kitle turizmi: Aralarında ortak birtakım niteliklere sahip olanlara grup, birbiriyle ilişkili olmayan büyük grupların gerçekleştirdiği turizme kitle turizmi denilmektedir (Sarı, 2007; 85). Kitle turizmi; planlı mekansal organizasyonlar, bağımsız projeler, bağımsız yapım programları, kapalı mekan ağırlıklı yeni bina kullanımı, her talebi karşılama eğilimi, her yerde turizm, ekonomik faydalar, mimaride uluslararası çizgiler, talebin en yüksek olduğu noktaya göre kapasite tayini, standart paket programlar, pasif turizm gibi özelliklere sahiptir (Altınay, 1996:60).

Alternatif turizm: Planlı ve plansız mekansal organizasyonlar, temel kavramlara öncelik, bölge ile bütünleşmiş planlar, yerleşme için özel seçim, açık mekana ağırlık, mevcut yapı stokunu kullanma, talebe sınır koyma, yerel işgücü, toplu ulaşım, yöresel mimari, talep ortalamasına göre kapasite tayini, bireysel programlar, dinamizm ve aktiflik gibi özellikleri öne çıkarmaktadır (Altınay, 1996:60).

Alternatif turizm, esas olarak arzu edilmeyen turizm olan kitle turizminin karşıtı olarak değerlendirilirken, olumlu ekonomik etkiler sağlayan ve çok az olumsuz etkilere neden olan ideal bir turizm formu olarak da görülür. Bazı alanlarda alternatif turizm, kitle turizmine alternatif bir seçenek olabilir (Erdoğan, 2003; 2-4).

Kitle turizmi, en kısa zamanda en çok fayda sağlamaya yönelik, hızlı büyüyen, bölgesel toplumun dışından idare edilen, sürdürülebilirlik ve doğaya saygı kavramlarını önemsemeyen turizm anlayışıdır. Alternatif turizm ise tersine, yüksek maddi kazanç güdülmeksizin bölgesel toplumun birebir katılımı ve turistlerle yöre halkının kaynaşması amaçlı, kültürlerin tanışması, sürdürülebilirlik ve doğaya saygı kavramlarını savunan turizm anlayışıdır. Kitle turizmi, hızlı gelişme sunan, ithal yaşam tarzı sunan, tarih, kültür ve doğayı kontrolsüz kullanım gibi özellikleri yüzünden tercih edilmeyen turizm türüdür. Son yıllarda kitle turizminin yetersizlikleri ve tatmin edemez özellikleri sayesinde alternatif turizm tarzları ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2003; 4-7, Akşit, 2007: 450). Reiner 1998 ve Dinçer 1995'e göre kitle turizmi ve alternatif turizmin farklılıkları aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır (Oruç, 2004: 26-27).

Tablo 1

Kitle turizmi ve alternatif turizmin karşılaştırılması

Kitle turizmi	**Alternatif turizm**
- Büyük ölçekli, Kontrolsüz	- Küçük ölçekli, Kontrollü
- Planlı, Kısa süreli	- Planlı, Uzun süreli
- Sahipsiz	- Bölgesel sahipleri olan
- Bedel bilincinde	- Değer bilincinde
- Gelişme yönlü	- İdareli, kontrollü gelişim
- Geniş gruplarla turistler	- Makul küçük turist grupları
- Hızlı ulaşım	- Uygun ulaşım, yavaş olabilir
- İthal yaşam tarzı	- Yerel yaşam tarzı
- Gürültülü turist imajı	- Sessiz turist imajı
- Zayıf işçi eğitimi	- İşçiler için eğitim
- Dağılmış gelişme	- Konsantre olunmuş planlama
- Hariciler tarafından gelişim	- Yerel geliştiriciler
- En çok kapasite için inşa	- Daha uygun gelişim planları
- Tarihin kaybı	- Tarihi korumak
- Düşüncesiz, agresif	- Düşünceli, sakıngan
- Değişime dirençsiz	- Değişime güçlü direnç
- Zaman paradır	- Rahat
- Sabit program	- Doğal kararlar
- Manzara amaçlı	- Deneyim amaçlı
- Rahat ve pasif	- İstekli ve aktif
- Uluslararası restoranlar	- Bölgesel yemek yerleri
- Hatıra kovalamak	- Bölgesel mevcudu keşfetmek
- Fotoğraflar ve kartpostallar	- Hatıralar ve yeni bilgi
- Deneyimin değeri: Ben oradaydım!	- Deneyimin değeri: Kişisel zenginleşme, devamını öğrenme, tekrar ziyaret.

Kaynak: (Oruç, 2004: 26-27, Reiner 1998, Dinçer 1995)

Kitle turizminin çevresel bozulma ile eşit anlamda görülmesi bir anlamda alternatif turizm arayışlarına zorlamış gibi gözükmektedir. Buna karşın planlı bir turizm gelişimi ve kontrollü yürütülen kitle turizmi faaliyetleri de çevre üzerinde en az etki seviyesini yakalayabilecektir (Akşit, 2007: 450).

2.1.2.1. Alternatif Turizm Kavramın Ortaya Çıkışı

Dünya turizm pazarında ortaya çıkan gelişmelerle alternatif turizm kavramı ve türleri, pazardan pay almak isteyen ülkelerin dikkatini çeken önemli bir konu haline gelmiştir (Uygur ve Baykans, 2007: 44).

Ülkeler mevcut potansiyelleri ve bütüncül çözüm arayışları çerçevesinde dünya turizminden daha fazla pay alabilmek için, rekabet edebilir ve satılabilir ürünler geliştirme ve stratejiler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da alternatif turizm kavramı ortaya çıkmıştır (Kiper, 2006: 1).

Türkiye'de alternatif turizm kavramının kitle turizminin verdiği zararların önemsenmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. 1980'li yıllarda büyük sermaye yatırımları ile turizm pazarına giriş yapan Türkiye, deniz-kum-güneş üçlemesi yani kıyı turizmi ile hızlı ve plansız bir turizm gelişimi ve kıyı turizminin bir etkisi olarak da, büyük bir kıyı tahribatı yaşamıştır. Bununla birlikte Türkiye, yeni turizm akımlarına uymak için, öncelikle ürün çeşitlendirmesine başlamış, alternatif turizm çeşitlerinin oluşturulması için harekete geçmiştir (Maç, 2006: 2).

Alternatif turizm konsepti, bütün gelecekteki turizm gelişimlerine yol gösterici olarak yeni bir çözüm şeklinde önerilmiştir. Kitle turizminin tetiklediği; en kısa sürede en çok fayda amaçlanması, hız ve mecburiyetlerin boyun eğmeyi zorunlu kılması, özel istekler yerine toplu hareketin ön planda tutulması, çok insan barındırma planları, farklı insan guruplarının biraraya getirilmesi, Alternatif turizm türleri kadar planlı ve kontrollü olmamaları ve sınırlı hizmet vermeleri gibi birçok problem turizmi sevimsiz kılar. Bu yüzden araştırmacılar turizm gelişiminde kullanılan eski metodları ve kullanım tarzlarını eleştirmeye ve yerine "alternatif turizm" umudunu önermeye yönelmişlerdir (Oruç, 2004: 18).

Alternatif turizm kavramının ortaya çıkış nedenleri arasında (Kiper, 2006: 1);

- Turist talebinde meydana gelen değişiklikler,

- Ülkelerde ve turizm işletmelerinde yılın belirli zamanlarında ve ülkelerin belirli bölgelerinde meydana gelen yoğunlaşmaları azaltmak, turizmi tüm yıla ve ülke geneline yaymak,
- Ülkelerin daha fazla turist kabul ederek elde ettikleri turizm gelirleri ile ödemeler dengesine olumlu katkılar sağlamak,
- Ülke genelinde bölgesel bazda mevcut turistik arz potansiyeline göre geliştirilecek alternatif turizm türleri ile bölgeye yönelik talep yaratılarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya çalışmak,
- Ülkede yeni turizm alanları oluşturmak, bazı alanların koruma altına alınması ve mevcut turizm arzını verimli ve dengeli şekilde kullanmak isteği,
- Turizm sektörünün emek yoğun özelliği dolayısıyla yıl boyunca etkinlik gösterecek turizm işletmelerinde işgücünü kesintiye uğratmamak, aksine ek işgücü olanakları yaratmak,
- Alternatif turizm türleri ile ülkenin farklı bölgelerinde yeni turizm yatırımlarını teşvik etmek,

Bunun yanı sıra alternatif turizmin çıkış nedenleri üzerinde çeşitli görüşler vardır. Bunlar: kaynakların azalması ve niteliklerinin bozulması; sürdürülebilir turizm anlayışının çıkması; tüketicilerin klasik turizm anlayışından sıkılması ve farklı beklentilere girmesi; tüketicilere farklı, heyecan ve tatillerin yaratılması şeklinde sıralanabilir (Uygur ve Baykans, 2007: 32; Erdoğan, 2007: 2-4).

Turizm olayına katılma amacı ve turistin yöneldiği alanlar zaman içinde değişim göstermiştir. Artık turist gittiği yerlerde farklı şeyler görmeyi, aktif olarak bazı şeyler yapmayı istemektedir. Deniz kıyıları geçmişte olduğu gibi günümüzde de turist çekmektedir. Ancak deniz kıyısına gelen turist sadece yüzmekle yetinmemekte, bunun yanında daha başka aktiviteler istemekte ve bu tür yerleri tercih etmektedir. Dünyadaki hızlı değişime paralel olarak turizm anlayışının değişmesi, kitle turizm hareketlerine (deniz, kum, güneş) olan ilgiyi azaltırken doğa ile bütünleşen, turistik faaliyetlere katılanların normal yaşantısının ve alışkanlıklarının dışında, yeni turistik yerlere ve farklı kültürlerle harmanlanmış, gelecek nesilleri düşünen, çevreye duyarlı bir turizm çeşidine olan ihtiyaç artmıştır. Bu nedenle Türkiye'de de alternatif turizm potansiyelinin devreye sokulması için yoğun çaba harcanmaktadır. Bu bağlamda yeni projelerde,

ülkemizde turizmin tüm yıla yayılması ve bölgeler arası dengenin kurulması amaçlanmaktadır (Sarı, 2007; 15).

Türkiye'de Beş Yıllık Kalkınma Planlarında dikkat çekilen ve geliştirilmesi istenen kitle turizmi olmuştur. Ancak Beşinci Beş Yılık Kalkınma Planı'nda turizmde ürün çeşitliliğinin sağlanması gereğine işaret edilmiş, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise Alternatif Turizmin geliştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise Yedinci ve Sekizinci Kalkınma Planları'nda turizmin çevre duyarlı formlarına özellikle atıfta bulunulmuştur (Uçkun ve Türkay, 2004;3, DPT; 1985, 1990, 1996, 2000). Dokuzuncu kalkınma planında turizmin çeşitlendirilmesi, turizm eğitiminde mesleki belgelendirme, turizmde çevreye duyarlı sürdürülebilir gelişim üzerinde durulmuştur (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>).

2.1.2.2. Alternatif Turizm Türleri

Gelişmekte olan ülkelerin turizm pazarından aldıkları payı arttırmaları ancak sundukları turizm hizmetlerini ve ürünlerini çeşitlendirmeleri ile mümkün olmaktadır. Turizm hizmet ve ürünlerinin çeşitlendirilmesinden kasıt alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinin sağlanmasıdır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 2). Alternatif turizmin sınıflandırılmasında, genellikle ülkenin çekicilik (işletmeler, doğal güzellikler, sosyo-kültürel zenginlikler) özellikleri yanında, dünya konjektöründeki moda eğilimlerinin de dikkate alındığı görülmektedir (Çontu, 2006: 12). Alternatif turizm faaliyetlerini geliştiren ülkeler rakipleri karşısında güçlü olabilmektedir. Alternatif turizm faaliyetleri şunlardır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 2);

-Kongre Turizmi
-Spor Turizmi
-Kültür Turizmi
-Termal Turizm
-Golf Turizmi
-Macera Turizmi
-Eko Turizm
-Gençlik Turizmi

Ayrıca alternatif turizm türleri ülkelerin sahip olduğu özelliklere göre değişim gösterebilmektedir. Bu amaçla, her ülke kendi koşullarına uygun olarak farklı alternatif turizm türlerini belirleyebilmektir. Örneğin; Türkiye'de Turizm Bakanlığı bu

amaçla,1994 yılında 42 tür turizm çeşidi tespiti yapmıştır. Konuyla ilgili ortak kabul görmüş ve benzer özelliklere sahip birçok ülkede belirlenmiş belli başlı turizm türleri yukarıdakilere ek olarak şöyle sıralanabilir (Çontu, 2006: 12 Kozak, Kozak, Kozak, 2006: 18-26); tarım turizmi, çiftlik turizmi, kırsal turizm, av turizmi, sağlık turizmi, kuş gözlemciliği turizmi, yat turizmi, inanç turizmi, yayla turizmi, deniz termal ve sağlıklı yaşam merkezleri turizmi, dağ ve kayak turizmi, karavan turizmi, ipek yolu ve han-kervansaray turizmi, maç turizmi, göl - şelale turizmi, akarsu sporları turizmi, mağara turizmi, trekking, bitki inceleme turizmi, yamaç paraşütü turizmi, triatlon turizmi, paraşütle atlama turizmi, dalış turizmi, bungee-jumping, hava sporları turizmi gibi turizm türleri alternatif turizm türleri olarak ele alınabilmektedir.

2.1.2.3. Alternatif Turizmin Yararları

Alternatif turizm çevreye zarar vermeyen, ekolojik dengeleri gözeten, kitle turizminin olumsuz etkilerini yaratmayan turizm şekli olarak tanımlanmaktadır. Alternatif turizmin yararları aşağıda sıralanmıştır. (Gündüz, 2004: 35).

- Birey ve aile için yararı; yerel halkın evlerinde konaklamak aileye direkt olarak gelir sağlar,
- Yerel topluma sağlayacağı yararlar; toplumda ev standartlarını yükseltirken, yerel kültür mirasının ve çevrenin değerini artıran hizmetleri geliştirir,
- Uluslararası ilişkiler açısından yararları: uluslararası, bölgelerarası ve kültürlerarası anlayış ve hoşgörüyü artırır,
- Turizme temel teşkil eden kaynakların kalitesini artırır, korur ve sürekliliğini sağlar,
- Ekstra ziyaretçi çekerek, bölgenin yerel gelişim süreci içinde gelişimini teşvik eder ve bölgeye katkı sağlar.

Alternatif turizm gelişmesi, toplumsal normlara dayanır, daha küçük fiziksel ölçekte, daha yavaş gelişim hızı vardır. Ayrıca yerel sermaye ve işgücünün daha iyi kullanımını sağlar. Alternatif turizm kavramı, yerel toplumu, büyük ölçekli gelişen,

hızlı büyüyen ve toplum dışından kontrol edilen kitle turizminden daha iyi adapte edebilir (Oruç, 2004: 19).

Fennel alternatif turizmden sağlanan faydaları şöyle sıralamaktadır (Fennel, 1999:11);

- Topluma zarar vermez,
- Altyapıların kullanımına ilişkin işletmeler ve evler arasında düşük rekabet sağlar,
- Yerel bölgelerde gelirlerin daha fazla artmasını sağlar,
- Turizm sektöründe yerel girişimcilere daha büyük fırsatlar sağlar.
- Toplumun otantikliği ve benzersizliği desteklenir ve artar,
- Yerel halk turistler olmasa bile çekiciliklerin mevcudiyetinden fayda sağlar.
- Turistler yerel halka zarar vermez; stresten uzaklaşma imkanı sunar,
- Tek sektöre bağımlılığı engellemek için ekonomik çeşitlilik arttırılır.
- Sektörler birbirinden etkilenir ve güçlenir.
- Daha çok meslek ve ekonomik etkinlik meydana gelir
- Yönetim, kritik gelişim ve strateji kararları alır.
- Uzun dönem yaklaşımı gelecek neslin refahına katkı sağlar.

2.2. Sağlık Turizmi

Dünyada ve Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte alternatif turizm seçenekleri gündeme gelmekte, mevsimsel kıyı turizminin yanında on iki aylık zamana yayılan sağlık turizmi önem kazanmaktadır (Göksu, 2002: 17).

İnsanları turistik amaçlı seyahate yönelten sebeplerden biriside şüphesiz sağlıktır. Bu faktör bazen kaybolan sağlığı tekrar kazanmak amacıyla ortaya çıktığı gibi, bazen de sağlığı uzun süreler koruyabilmek için ortaya çıkmıştır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 9).

Sağlık Turizmi, Turizm Sağlığı ve Turist Sağlığı genellikle birbirine karıştırılan kavramlardır. Sağlık turizmini açıklamadan önce bu kavramların açıklanması gerekmektedir.

Turizm sağlığı turizm hareketinin bir bölgeye etkilerini bir bütün olarak ele alan bir kavramdır. Turizm sağlığı kapsamında, turistlerin sağlığı, çalışanların sağlığı, çevre sağlığı ve toplum sağlığı konuları yer almaktadır.

Turist sağlığı, turizm yöresindeki yaşamla ilgili her türlü sağlık problemlerini içeren (temel sağlık hizmetleri, ilk yardım, acil tedavi, yoğun bakım gibi.) tedavi hizmetleri ile her çeşit kaza ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak amaçlı önlemler olarak açıklanabilir (Tengilimoğlu, Sevin ve Ak, 2001: 6).

Sanayileşme ve kentleşme sonucu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunları, insan sağlığını bozan, beslenme bozukluklarına sebep olan, sinirsel yorgunlukları artıran ve işgücü verimini azaltan bir yaşama ortamına neden olmaktadır. Halk sağlığını ve işgücü verimini korumak için kaplıca, deniz ve iklim kürleri gibi uygulamalar iç ve dış turizm ile bütünleşerek sağlık turizmine temel teşkil etmiştir. Sağlık turizmi, insanların, kür ve tedavi amacıyla gittikleri yerlerde konaklama, beslenme, dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Kür ve tedavi bütün bir yıl yapılabildiği ve kür veya tedavilerin en az üç hafta sürmesi gerektiği için turizm sektöründe ayrı bir çekiciliği vardır (Tunç ve Saç,1998:21-22).

Turizm Bakanlığı sağlık turizmini kısaca; "tedavi amacı ile yapılan seyahatlerdir" şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, sağlık turizmi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türüdür (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A18348020F3B0746F34B3>).

Bir başka tanıma göre sağlık turizmi "sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için (genellikle 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılaması sonucu doğan hareketlerdir" (Doğan, 2000: 4).

Sağlık turizmi, spesifik bir turizm çeşididir. Burada hedef kitle; sağlığı bozulmuş olan insanlar ile sağlığını korumaya duyarlı olan insanlardır. Günümüzde insanlar sağlıklarında düzenli bir gelişmeyi amaçlarken aynı zamanda tatil ihtiyaçlarını da karşılamak istemektedirler (Turizm Bakanlığı, 1993: 11).

Literatürde sağlık turizmi ile ilgili farklı tanımlar ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir;

Sağlık turizmi, ev dışında ikamet etmek koşulu ile boş zamanlarda sağlık amaçlı yapılan gezilerdir. Bir başka tanıma göre sağlık turizmi; hastaların, sağlıklarını iyileştirmek ya da en azından sağlık durumlarını bir düzene sokmak amacıyla, 24 saatten az olmamak ve en fazla 1 sene sürmek koşulu ile çalışmak ya da yaşamak gibi bir amaç güdülmeksizin başka bir ülkeye gitmektir. Yine bir başka tanıma göre ise; sağlık turizmi, tedavi olmak için geçici süre ile ister doktor tavsiyesi ile, ister de kişinin kendi isteği ile başka bir ülkeye gitmesi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2006: 34).

Sağlık turizmi hastaların ve hasta ailelerinin rahatlığını sağlamak için tıbbi seçenekleri sunmayı hedeflemektedir. Gelişmiş ülkelerdeki eğitim ve refah seviyesinin yüksek olmasına paralel olarak sağlık hizmetleri sunumu da yüksek maliyetli olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşlanan nüfusun sağlık ihtiyaçları ve sağlık giderlerinin payı her geçen gün artmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr).

Bilindiği gibi, teknolojik gelişmeler toplum yararına olduğu kadar toplum sağlığına olumsuz etkiler de yapmaktadır. Genellikle söz konusu olumsuzlukların giderilmesi için kişiler, sağlık amacıyla turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Turizmin amacı; yalnız eğlence, yeni yerler ve insanlar görmek değil; aynı zamanda, şifalı su kaynaklarından ve iklim tedavisinden de yararlanmaktır (<http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=mkl&ID=10346>).

Temel motivasyon kişisel sağlık açısından faydalı olacak hizmetlerin satın alınması olduğunda, sağlık turizmi farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Tıbbi bakım amacıyla, özel bir servisi ya da ziyaretçinin kendi evinde bulamayacağı düzeyde kaliteli hizmeti satın almak için seyahate katılmak örnek olarak verilebilir. Değişik

ülkelerde yer alan ve dünyaca ünlü kliniklerde, hastanelerde ünlü doktorlara muayene olmak için birçok insan kendi ülkesinin, bölgesinin veya şehrinin dışına seyahat etmektedir. Diğer bir örnek ise, form tutmak ve formunu korumak amacıyla değişik kaplıcaların ve spor merkezlerinin olduğu bölgelere seyahat etmektir. Günümüzde birçok büyük otel bünyesinde, spor merkezleri, fitness salonları, kaplıca (spa), bölümleri yer almaktadır. Birçok insan da formda kalmak, diyet yapmak, kilo vermek, rahatlama vb. nedenlerle bu faaliyetlere katılım göstermektedir (Kahraman, Türkay, 2006: 43-44). Bu doğrultuda bazı sağlık turizmi biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bunlara örnek olarak, klimatizm, termalizm ve üvalizm verilebilir. Aşağıda bu biçimlere kısaca değinilmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde sağlık turizminin çeşitleri detaylı olarak ele alınacaktır.

- Klimatizm, açık ve temiz havanın şifa verici etkisinden yararlanmak için dağ istasyonlarında, deniz ve kenarlarında uygulanan bir tedavi yöntemidir. Buna "temiz hava tedavisi" de denilmektedir (<http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=mkl&ID=10346>).

- Klimatizm, sağlıklı iklim ortamında bulunmaktır. Sağlıklı iklim kuşağı deniz seviyesinden sekiz yüz metre yükseklikten başlayıp iki bin metreye kadar, ormanlık aynı zamanda da rekreasyon alanları olan, orta yükseklikteki dağlık yerlerdir (Tunç ve Saç,1998:22-23).

- Termalizm, kaplıca, ılıca, içmeler gibi şifalı doğal su kaynaklarının sağlık kurallarına uygun bir biçimde tedavi aracı olarak kullanılmasıdır. Mineralize termal sularla çamurların, yörelerinde çevre ve iklim faktörleri bileşiminde insan sağlığını olumlu etkilemek için doktor denetiminde, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, diyet gibi destek tedavilerle koordineli kür uygulamalarına termalizm, bu turizm hareketine de termal turizm hareketi denir (Tunç ve Saç,1998:22).

- Üvalizm, bazı yörelere has olan meyve ve sebzeler ile yapılan kür (tedavi) yöntemidir veya bundan hoşlananlara sunulmasıdır (<http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=mkl&ID=10346>).

Yukarıda kısaca açıklanan sağlık turizmi biçimleri yanında yine sağlık turizmi ile ilgili çeşitli kavramlarda ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu kavramlardan bazıları kısaca açıklanmıştır (Tengilimoğlu, Sevin ve Ak, 2001: 7)

- Balneotherapi: Minarel termal sularla yapılan kür uygulaması.
- Talassoterapi: Deniz suyu ve güneşten yararlanılarak yapılan kür uygulamaları.
- Klimaterapi: Sağlıklı iklim ortamında bulunmak suretiyle uygulanılan iklim kürü.
- Hidroterapi: Tatlı suyla yapılan kür uygulaması.
- Speleojerapi: Mağara ortamından yararlanılarak yapılan tedavi türüdür.
- Peloidoterapi: Çamur tedavisidir.

2.2.1. Sağlık Turizmi Katılımcılarının Özellikleri

Turizmin hızla gelişen büyük bir sanayi durumuna gelmesi sonucu turizmde farklı eğilimler ortaya çıkmıştır. Yeni eğilimlerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni daha istekli, daha gelişmiş bir turist kitlesidir. Bu kitle kendisine sunulan temiz yatak, rahat ulaşım, iyi organizasyon gibi temel hizmetler ile yetinmeyen, bunların yanı sıra başka istekleri de olan turistlerdir. Bu yeni isteklerin başında sağlık yer almaktadır. Artık turistler sağlık açısından güvenli yerleri tercih etmekte, gerek koruyucu sağlık hizmetleri gerekse tedavi edici sağlık hizmetleri açısından yetersiz ve riskli gördükleri yerler ne kadar ilginç ve ne kadar güzel olursa olsun, gitmekten kaçınmaktadırlar (Yalçın, 2006: 26).

Hastaları, kendi ülkeleri dışında başka bir ülkede sağlık hizmeti (sağlığı geliştirmeye yönelik hizmetler, tedaviye yönelik hizmetler ya da rehabilitasyon hizmetleri) almaya motive eden etkenler şöyle sıralanmaktadır (Yalçın, 2006: 26 ve Akbaş, 2008: 2):

- Başka bir ülkeden sağlık hizmetinin alınması bekleme süresini kısaltabilir,
- Hastanın kendi ülkesinde hizmete ulaşımı başka ülkedeki sağlık hizmetine ulaşımından daha zor olabilmektedir. Örneğin hastanın kendi ülkesinde sağlık hizmeti satın alabilmek için daha uzun bir yol gitmesi gerekebilir.
- Nadir hastalıklar için kaliteli sağlık bakım hizmeti, komşu ülkede daha uygun imkanlarla gerçekleştirilebilmesi,
- Kendi yaşadıkları yerlerde sağlık hizmetlerinin çok pahalı olması,
- Hasta tatilde ya da iş seyahatindeyken sağlık bakımına ihtiyaç duyabilmektedir.
- Kendi yaşadıkları yerlerde sağlık imkanlarından yararlanabilecekleri yeterli sağlık kurumlarının olmaması,
- Yaşadıkları yerlerdeki sağlık kuruluşlarında çalışan doktorların mesleki donanımların tatmin edici olmaması,
- Çeşitli nedenlerle bazı insanlar ameliyatlarının duyulmasını, bilinmesini istemezler ve bu konuda bir gizlilik istemeleri,
- Bir yakınlarının tedavi gördüğü ve çok memnun kaldığı ve netice olarak tavsiye ettiği bir yeri tercih etmeleri,

Tüm bunlardan hareketle sağlık turizminin hedef kitlesi, sağlığı bozulmuş olan insanlar ile sağlığını korumaya duyarlı olan insanlar şeklinde tanımlanabilir. Bu kapsamda sağlık turizmi katılımcıları genellikle hastalar ve hastanın ailesi ve yakınlarıyla, sağlığına önem veren ve sağlığını korumak için bu turizm faaliyetlerine katılan kişilerdir. Sağlık turizminde sunulan sağlık hizmet kategorilerinin ve faydalananların özelliklerini tablo 2'deki gibi sıralamak mümkündür (Yalçın, 2006: 29).

Tablo 2

Sağlık turizminde sunulan sağlık hizmet kategorilerinin ve faydalananların özellikleri

	Sağlığı Geliştirmeye Yönelik Hizmetler	**Tedaviye Yönelik Hizmetler**	**Rehabilitaston Hizmetleri**
Hizmetten Faydalananlar	- Orta ve üst düzey gelir grubu - Sağlıklı - Düşük sağlık riski - Bütün yaş gruplarında	- Orta ve üst düzey gelir grubu - Seyahat edebilecek kadar sağlıklı - Özel ameliyatlar veya çeşitli tıbbi ihtiyaçlar - Değişken sağlık riski - Orta ve üzeri yaş grubu	- Üst düzey gelir grubu - Özel ihtiyaçlar - Düşükten orta düzeye doğru sağlık riski - Yaşlı - Madde bağımlısı
Sağlık Hizmetlerinin Kapasite Gerekleri	- İyi bir temel sağlık hizmeti - Hastane hizmetleri için artan bir beklenti	- Uzman hekim - Müdahalelerden destek tedavilere kadar çok çeşitli ihtiyaçlar - Yüksek düzeyde teknoloji	- Uzman hekim - Temel sağlık Hizmetleri - Tıbbi tedaviden ziyade terapötik müdahaleler
Süre	- Değişken (Hizmeti alana ve aldığı hizmete göre değişiyor)	- Tahmin edilebilir - Daha kısa - Takip gerektirebilir	- Daha uzun - Değişken (hizmeti alana ve aldığı hizmete göre değişiyor)

Kaynak: Yalçın, 2006: 29

2.2.1.1. Türkiye' de Sağlık Turizmine Katılanların İstatistikî Verileri

Tablo 3'te yabancı turistlerin 2003 ve 2007 yılları arasında Türkiye'ye geliş nedenleri yer almaktadır. Tablo 3'e göre yabancı turistlerin sağlık nedeniyle ziyareti beşinci sırada yer almaktadır. 2003 yılında 103404 kişi sağlık nedeniyle Türkiye'ye gelmiştir. Bu rakam 2004'te 133721, 2005'te 164598, 2006'da 153895 kişi olarak

belirlenmiştir. Son olarak 2007 yılında Türkiye'yi sağlık nedeniyle ziyaret eden kişi sayısı 154603 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3

Yabancı Turistlerin Türkiye'ye Geliş Nedeni, 2003-2007

Geliş Nedeni	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Gezi, Eğlence	6 815 797	8 216 757	9 904 716	8 529 890	10 890 338
Kültür	1 004 079	1 116 206	1 310 082	1 008 513	1 154 624
Sportif ilişkiler	156 162	213 971	249 765	179 419	303 089
Yakınları ziyaret	839 086	1 044 575	1 480 442	1 929 800	2 068 642
Sağlık	**103 404**	**133 721**	**164 598**	**153 895**	**154 603**
Dini	58 456	61 053	106 710	101 564	137 787
Alışveriş	968 486	1 041 585	1 085 802	1 135 273	1 093 357
Toplantı, konferans, kurs, seminer	297 903	324 152	410 326	443 500	657 342
Görev	730 272	814 150	862 997	1 030 319	569 892
Ticari ilişkiler, Fuar	442 431	633 994	610 106	747 599	865 014
Transit	246 377	168 330	404 940	321 607	38 133
Eğitim	72 060	125 060	88 356	94 399	135 304
Diğer	399 684	588 267	624 989	755 038	1 171 799
Beraberinde giden	1 567 221	2 721 176	3 218 792	2 845 134	3 777 157
Toplam	**13 701 418**	**17 202 997**	**20 522 621**	**19 275 948**	**23 017 081**

Kaynak: (TÜİK;http://www.tuik.gov.tr; http://www.kultur.gov.tr)

Tablo 4

Yurtdışında İkamet eden Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Türkiye'ye Geliş Nedeni, 2003-2007

Geliş Nedeni	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Gezi, Eğlence	450 820	511 997	526 072	568 492	602 109
Kültür	13 003	13 140	22 383	19 271	21 814
Sportif ilişkiler	5 555	4 662	10 722	23 167	30 626
Yakınları ziyaret	1 262 644	1 425 332	1 801 045	1 906 801	2 250 873
Sağlık	**36 567**	**38 273**	**55 741**	**39 834**	**43 951**
Dini	6 093	4 724	5 598	23 939	6 182
Alışveriş	28 992	27 365	25 286	31 484	32 829
Toplantı, konferans, kurs, seminer	14 774	12 271	20 648	27 457	34 599
Görev	37 792	38 121	54 777	60 035	48 612
Ticari ilişkiler, Fuar	81 734	106 170	110 505	153 697	172 086
Transit	272	-	-	736	-
Eğitim	6 961	19 215	11 601	11 850	14 127
Diğer	104 186	106 675	132 128	204 953	127 561
Beraberinde giden	551 239	751 700	825 375	801 005	812 538
Toplam	**2 600 632**	**3 059 644**	**3 601 881**	**3 872 720**	**4 197 907**

Kaynak: (TÜİK;http://www.tuik.gov.tr; http://www.kultur.gov.tr)

Tablo 4'te yurtdışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının 2003 ve 2007 yılları arasında Türkiye'ye geliş nedenleri yer almaktadır. Tablo 4'e göre yurtdışında ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sağlık nedeniyle ziyareti beşinci sırada yer almaktadır. 2003 yılında 36567 kişi sağlık nedeniyle Türkiye'ye gelmiştir. Bu rakam 2004'te 38273, 2005'te 55741, 2006'da 39834 ve son olarak 2007 yılında 43951 kişi olarak belirlenmiştir.

Tablo 5

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Yurtdışına Gidiş Nedeni, 2003-2007

Geliş Nedeni	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Gezi, Eğlence	526 619	609 840	622 368	590.285	1 045 244
Kültür	67 847	23 932	16 828	29.679	74 640
Sportif ilişkiler	22 420	11 769	9 500	12.883	32 297
Yakınları ziyaret	833 239	817 467	953 224	933.983	1 116 948
Sağlık	**38 843**	**61 841**	**47 248**	**41.397**	**18 505**
Dini	-	-	96 286	101.178	32 942
Alışveriş	169 914	140 824	101 801	51.446	61 295
Toplantı, konferans, kurs, seminer	77 858	103 857	93 652	104.859	168 093
Görev	300 830	331 630	277 901	308.257	612 793
Ticari ilişkiler, Fuar	622 509	922 742	834 819	742.788	813 563
Eğitim	132 245	120 775	79 651	124.828	161 041
Diğer	423 720	516 192	840 621	856.534	533 560
Beraberinde giden	198 801	183 627	150 927	165.062	285 147
Toplam	**3 414 844**	**3 844 496**	**4 124 828**	**4.063.180**	**4 956 069**

Kaynak: (TÜİK;http://www.tuik.gov.tr; http://www.kultur.gov.tr)

Tablo 5'te Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının 2003 ve 2007 yılları arasında yurtdışına gidiş nedenleri yer almaktadır. Tablo 5'e göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sağlık nedeniyle yurtdışına gidiş nedeni beşinci sırada yer almaktadır. 2003 yılında 38843 kişi sağlık nedeniyle yurtdışına gitmiştir. Bu rakam 2004'te 61841, 2005'te 47248, 2006'da 41397 ve son olarak 2007 yılında 18505 olarak belirlenmiştir.

2.2.2. Sağlık Turizmi Organizasyonları, Standartları ve Özellikleri

Sağlık turizmi faaliyetleri çeşitli ülkelerde çeşitli standart ve organizasyonlarla gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı sağlık turizmi organizasyonlarının aşağıdaki gibi olması gerektiğini belirtmiştir (www.kultur.gov.tr).

- Organizasyon hastanın evden çıkışından tekrar evine dönüşüne kadar geçen tüm süreçleri kapsamalı,
- Sigorta şirketleri ile koordinasyon sağlanmalı,
- Sağlık turizmi yapan kurum ve kuruluşlar belirlenmeli ve sertifikalandırılmalı,
- Paket programlar oluşturularak sağlık ve turizm iç içeliği sağlanmalı,
- Sağlık turizmini tanıtım programları ve kampanyalar düzenlenmeli,
- Organizasyon ve danışman şirketleri kurulmalı ve yardımcı firmalar bu yapılanma içinde yer almalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı sağlık turizmi standartlarını aşağıdaki gibi belirlemiştir (www.kultur.gov.tr);

- Etik değerler içerisinde sağlık hizmeti,
- Fizik ve ekonomik açıdan kolay ulaşılabilir sağlık hizmeti,
- Sağlık hizmeti gereksinimi olanlar ile sağlık hizmeti sunucuları arasında kültürel iletişim,
- Fiziki standartlar (sağlığa uygunluk, ulaşım ve altyapı hizmetleri, çevresel etkenler),
- Yeterli tıbbi teknoloji,
- Uluslararası tıbbi teknolojiler,
- Uluslararası ortak tedavi protokolleri,
- Yeterli bilgi teknolojileri,
- Ulaşım ve transfer standartları,
- Personel standardı
- Sağlık sigortasından yararlanma

Özel bir turizm türü olan sağlık turizminin özelliklerini şöyle açıklanmaktadır (Yalçın, 2006: 37-38).

- Sağlık turizmi teknik donanım ve iş gücü gerektiren bir turizm türüdür.
- Sağlık turizminde, hizmeti sunan sağlık kuruluşunun uluslar arası standartlara uygun hizmet sunması önem taşımaktadır.
- Hizmet sunan sağlık kuruluşunda, ortak yabancı dili bilen personelin mutlaka olması gerekmektedir.
- Hasta ve refakatçileri için farklı turizm türlerinin geliştirilmesini destekleyen, katma değeri yüksek bir turizm türüdür.
- Seçilmiş olan hedef pazara yönelik devlet destekli, farklı dillerde, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gerekmektedir. Yapılan bu tanıtımlarda hedef olarak öncelikle hastaların yurt dışında hizmet almasını destekleyecek sigorta ve sağlık kuruluşları seçilmelidir.

Bu bağlamda, insanlar sağlık hizmetlerinin kalitesi konusunda daha bilinçlidirler ve medikal tedavi merkezlerini tercih etmelerinde birçok faktör etkili olabilmektedir. Bu faktörlerden bir tanesi de medikal tedavi merkezlerinin akreditasyon belgesine sahip olmalarıdır (<http://www.medicalnomad.com/Accreditation.jsp>).

Bu kapsamda akreditasyon belgesi nedir, önemi ve anlamı nedir ve nasıl alınır gibi merak edilen ve açıklanmasında fayda görülen detaylar aşağıda yer almaktadır.

Özellikle, son yıllarda hastaneler, verdikleri hizmeti ‘kalite belgesi’yle taçlandırmaktadırlar. Hasta memnuniyetine büyük önem veren hastaneler, verdiklerin hizmetin en iyisi olduğunu göstermek için, kalite belgesi almaya başlamışlardır. Son beş yıldır, verdikleri hizmeti kalite belgesiyle onaylatan hastanelerin sayısı hızla artış göstermektedir(<http://www.grupmesa.gen.tr/mesa_yasam/detay.asp?id=335&sayi=33&kategori=13>).

Akreditasyon, hizmet kalitesi ve güvenilirliği doğrulayan onay pulu gibi düşünülebilmektedir. Örneğin; Amerika' da bir restoran sağlık denetleme kurallarını geçemez ise açılamaz veya bir avukat onun yeterli olduğunu gösteren sınavı geçemez ise göreve başlayamaz. Bu, medikal uzman kişiler veya faaliyetler içinde geçerli

olmaktadır. İşletmeler, akredite birliklerine personele, beceriye, gerekli eğitime, deneyime sahip olduklarını ve hastalara kaliteli medikal hizmet sunacakları garantisini gösterebilmelidirler (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/What_Does_Accreditation_Mean?/>).

Hastanelerde kalite sisteminin olması, yani akreditasyon belgesine sahip olunması verilen hizmetin belirli standartlarda olduğunu, her hasta grubuna aynı şekilde hizmet verildiğini ve bu hizmetin düzenli olarak kontrol edildiğini göstermektedir (<http://www.grupmesa.gen.tr/mesa_yasam/detay.asp?id=335&sayi=33&kategori=13>).

Özetle akreditasyonun amacı (<http://www.memorial.com.tr/akreditasyon.php>):

- Kaliteyi iyileştirmek
- Maliyetleri düşürmek
- Verimliliği arttırmak
- Kurum güvenilirliğini arttırmak ve sağlamlaştırmak
- Sağlık hizmetleri yönetimini iyileştirmek
- Eğitim sağlamak
- İş tatmininin artmasını sağlamak
- Tarafsız ölçme ve değerlendirmeyi sağlamak

Akredidasyon alanında en çok bilinen uluslar arası iki birlik bulunmaktadır. Bunlardan biri Joint Commission International (JCI - Uluslar arası Ortak Komisyon) ve diğeri ise International Organization for Standardization (ISO-Uluslar arası Standardizasyon Birliği)'dir (< http://www.medicalnomad.com/Accreditation.jsp>).

Joint Commission International (JCI): 1917 yılında "Hospital Standardizations" adıyla temelleri atılan Joint Commission, 1951 yılında "Joint Commission on Accreditation of Health care Organization" (JCAHO) ismini aldı. Joint Commission International (JCI), 1998 yılında JACHO'nun bir alt kuruluşu olarak kurulmuş ve uluslararası düzeyde akreditasyon sertifikası vermeye başlamıştır. 2007 yılı başında JCAHO ismi kaldırılmış, 'The Joint Commission' olarak kısaltılmıştır ve logosunu değiştirmiştir. Kuruluşun uluslar arası ayağı olan JCI, ismi aynı kalmakla beraber, logosunu değiştirmiştir (<http://www.memorial.com.tr/akreditasyon.php>).

Bu kuruluşun temel amacı, topluma verilen sağlık hizmetinin güvenlik ve kalitesinin sürekli olarak yükseltilmesi ve bu alanda oluşturulan standartların sağlık kuruluşlarında yerleştirilmesidir (<http://www.mesahastanesi.com.tr/tr_kurumsal.aspx?id=8>).

JCI Akreditasyonu, hastanelerin gönüllü olarak başvurdukları; uluslararası birtakım sağlık ve yönetim standartlarını gerçekleştirmiş olmaları halinde kendilerine verilen ve hastanenin kalite çıtasının yüksekliğini gösteren bir uyum belgesidir (<http://www.memorial.com.tr/akreditasyon.php>).

JCI, uluslararası toplulukların sağlık kuruluşlarına objektif standartlar dizisi ve süreçlerinin benimsetilmesini, devamlı ve kalıcı iyileştirme programlarının oluşturulmasını ve standartların yerel ihtiyaçlara göre belirlenmesini amaçlamaktadır. Standartların felsefesi kalite yönetimi ve sürekli iyileştirme prensiplerine göre belirlenmiştir. Hasta bakımı ve güvenliği için yüksek standartlar oluşturulmuştur. JCI Akreditasyonu ülkelerin yasal, dini ve/veya kültürel faktörlerine de yer vermektedir (<http://www.memorial.com.tr/akreditasyon.php>).

Örneğin, bir ülkenin sağlık standartları yüksekse, JCI, o ülkenin standartlarına uymaktadır. O ülkenin standartları düşükse, JCI, kendi standartlarını uygulamaktadır. Musevi bir hasta, bir hahamla görüşmek isterse, bu, hastane tarafından sağlanmaktadır. Yabancı dil sorunu olan hastalar için de, o dili bilen personel bulundurulmaktadır (<http://www.grupmesa.gen.tr/mesa_yasam/detay.asp?id=335&sayi=33&kategori=13>).

Bir işletmenin "JCI" akreditasyonuna sahip olmaması kalitesiz olması anlamına gelmemektedir. Her ilin veya bölgenin kendine özgü birliklerinden bu belgeye sahip olmaları yeterlidir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/Accrediting_Bodies/>).

International Organization for Standardization (ISO): Birliğin Türkçe adı Uluslararası Standardizasyon Birliği'dir. Birlik 1946 yılında faaliyete başlamış olup 75 farklı ulusal standardizasyon birliğinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır**.** Örneğin

(ANSI) Amerikan Milli Standardizasyon Enstitüsü üyelerden sadece biridir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/International_Organization_for_Standardization/>).

Uluslar arası standardizasyon örgütü 1000 e yakın üye ülkesi olan uluslar arası bir organdır. ISO 9001: 2000 dizisi bir işte her yönüyle idareyi sağlamak için kapsamlı şekilde oluşturulmuş bir tür yönetim aracıdır (<http://www.medicalnomad.com/Accreditation.jsp>).

Hastanelerin tercih ettiği en önemli kalite belgelerinden birisi, ISO 9001-2000 Kalite Yönetim Sistemi olmaktadır. Bu belgeyi alan hastaneler, kurumlarındaki işleyişin gerekli standartlara uygun olduğunu da ispatlamış olmaktadırlar. Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından sağlanan bu belgeyi, bağımsız ve aracı denetim firmaları vermektedirler. Bu bağımsız denetim firmasına ait denetçiler, hastanelere giderek, hastanenin büyüklüğü ve personel sayısına göre değişen sürelerde denetimlerini gerçekleştirmektedirler. Hastanenin gerekli standartları taşıması halinde, ISO 9001 kalite uygunluk belgesi verilmektedir.

ISO kalite belgesinin geçerlilik süresi 3 yıl olurken, bu belgenin yeniden alınabilmesi için, bu sürenin sonunda tekrar belgelendirme denetimi yapılmaktadır. Hastanenin verdiği tedavi hizmetini kapsamayan ISO belgesi, daha çok kurumun işleyişine bakmaktadır. Hastanenin gelişimi, yönetimi, satın alma ve malzeme gibi kriterleri sorgulamaktadır (<http://www.grupmesa.gen.tr/mesa_yasam/detay.asp?id=335&sayi=33&kategori=13>).

Farklı akredidasyon birliklerinin belirledikleri standartlar birbirinden farklılık göstermektedir. Genel olarak bakıldığında benzer olan standartlar ise şöyledir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/Receiving_Accreditation/>);

- Medikal uygulama yapacak personelin gerekli sınavlardan geçmiş, gerekli eğitimi almış becerikli olması
- Yerli ve yabancı hastalar için yeterli uygulama, tesis, beceri, ve ekipmana sahip olunması

- Sigorta şirketleri, ilaç firmaları ve devlet örgütleri ile koordinasyon yeteneğine sahip olunması
- Gerekli sigorta ve güvenlik tedbirlerinin alınması
- Hastalara uygun doktorların ve sabırlı hemşirelerinin bulundurulması
- Farklı kültür, din, renk ve cinsiyetteki hastalara hizmet edebilen çeşitli personelin bulundurulması

Kısaca özetlemek gerekirse akreditasyon, işletmenin üyesi olduğu akredite birliğinden aldığı ve kaliteli hizmet verdiğini gösteren bu belge medikal turizm faaliyetleri açısından oldukça önemlidir.

2.2.3. Sağlık Turizminin Faydaları

Sağlık turizminin Avrupa Birliği için faydalarını hastalara, hastanelere, sigorta şirketlerine ve tüm sağlık sistemine faydaları olmak üzere dört ana başlıkta toplanmaktadır. Aşağıda açıklanacak olan bu faydaların tüm ülkeler için de geçerli olduğu düşünülmektedir (Yalçın, 2006: 39).

- Sağlık turizmi hastaların doğru ve kaliteli bakım hizmetini bulmak için uzun mesafeler gitmesi yerine Avrupa Birliği içindeki hastanelerden istedikleri hizmeti alabilmelerini sağlamaktadır.
- Sağlık turizmi ile hastaneler daha yüksek kalitede sağlık bakım hizmeti sağlamak için deneyimlerin, iyi uygulamaların ve donanımların paylaşılmasından fayda sağlamaktadır.
- Sigorta şirketleri ise müşteri memnuniyetini artırmak ve bekleme listelerini azaltmak için sağlık turizmi ile ek bir hizmet sağlamış olmaktadırlar.
- Bir bütün olarak tüm sağlık sistemi düşünüldüğünde sağlık turizmi hem hizmet alımlarında dublikasyonları önlemekte, hem de maliyetlerin, kaynakların ve hizmetlerin paylaşılması yolu ile ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Yalçın, sağlık turizminin ülkelere sağladığı faydaları somut faydalar ve soyut faydalar olarak iki ana başlıkta incelemektedir (Yalçın, 2006: 40-41).

Sağlık Turizminin Somut Faydaları:

- Yabancı turistlerden kaynaklanan gelirler ülkelerin ekonomik refahına katkı sağlamaktadır.
- Sağlık turizmi, gelişmekte olan ülkelere, fiyat tarifelerinde gelişmiş ülkelere karşı maliyet avantajı sağlamaktadır.
- Ülkeler arasındaki bilgi paylaşımını arttırmaktadır.
- Ülke içinde veya dışında stratejik ortaklık sağlamaktadır.
- Ülkeler arasında teknoloji ve bilgi transferi sağlamaktadır.
- Yabancı hastalara sunulan fırsatlar, kendi ülkelerindeki hastalara da daha iyi hizmet sunulmasını sağlamaktadır.
- Global pazarlama ve tıbbi ticareti sağlamaktadır.

Sağlık Turizminin Soyut Faydaları (Yalçın, 2006: 40-41):

- Ülkelerin global sağlık bakım sunucusu olarak uluslararası kabulünü sağlamaktadır.
- Sosyal ve kültürel deneyimlerin paylaşılmasını sağlamaktadır.
- Uluslararası ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Ülkelere dünya düzeyinde sağlık bakım hizmeti sunduğu imajını kazandırmaktadır.
- Rekabet avantajı sağlamaktadır.
- Hastane destek hizmetler arasında daha iyi koordinasyon sağlamaktadır.
- Kamu ve özel sektör ortaklığı sağlamaktadır.
- Hasta memnuniyetini artırmaktadır.

2.2.4. Sağlık Turizminin Çeşitleri

Sağlık turizmi denilince yanlış bir yorumlama ile kaplıca turizmi anlaşılmaktadır. Oysaki kaplıca turizmi sadece sağlık turizminin alt bir grubudur (<http://www.saglikturizmi.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=71>). Sağlık turizmi, birçok araştırmada farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Bunlara örnek olarak termal turizm, klimatizm, üvalizm, mağara turizmi, medikal turizm verilebilir.

Bu çalışma, özellikle 2000'li yıllarda önemli bir turizm hareketi olan ve Türkiye'de de alternatif bir turizm faaliyeti olan sağlık turizmi kapsamındaki gelişme göstermekte olan medikal turizm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Araştırmanın devamında kısaca termal turizme değinilmiş detaylı olarak medikal turizm ele alınmıştır.

2.2.4.1. Termal Turizm Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi

Günümüzde sanayileşme ve aşırı kentleşme sonucu ortaya çıkan hava, su ve toprağın kirlenmesi, gürültü ve çevre sorunları, insanın devamlı bulunduğu ortamdan bir süre uzaklaşarak doğaya dönme, kirlenmemiş temiz hava, deniz, kır manzarası, şifalı su gibi doğal kaynakların dinlendirici, tedavi edici ve zindelik kazandırıcı etkilerinden yararlanma ihtiyacını artırmıştır. İnsanların sağlıklı, zinde olma arzusu; daha nitelikli ve kaliteli bir turizm arzını gündeme getirmekte, bir yanda tedavi imkânlarını, diğer yanda da eğlence ve dinlence olanaklarının aynı anda bünyesinde barındıran termal tesisler bu talebe en iyi cevap veren yapıda olabilmektedir. Sonuçta, deniz, kum, güneş üçlüsünde tatili alışkanlık haline getiren insanlar, şifalı sulardan yararlanma metotlarını öğrenmişler ve sağlık hizmeti sunan termal tesislere yönelmişlerdir. Bu akım beraberinde yeni bir turizm çeşidini getirmiştir (Doğan, 2000: 9-10).

Termal turizm, sağlık turizmi içerisinde değerlendirilen, içeriklerinde erimiş mineral bulunan maden sularının dinlenme, zindeleşme, tedavi vb. amaçlarına dönük olarak kullanımından doğan bir dizi ilişkiden kaynaklanmaktadır (Çavuş, 1994: 50).

İnsanların yüzyıllardır çeşitli rahatsızlıklarını gidermek için termal su kaynaklarından yararlanma düşüncesi gelenek haline gelmiş olup, bugün daha çağdaş ve tıbben uygun ortamlarda sürdürülen bu gelenek milyonlarca insanı sağlık turizmi bakımından ilgilendirmektedir (Çavuş, 1994: 50).

Günümüzde, eski çağlarda olduğu gibi, benzer amaçlarla insanlar termal kaynak yönünden değer taşıyan alanlara giderek rahatsızlıklarına çare aramaktadırlar. Dünyada

sağlık turizminin bir alt dalı olan termal turizmi alanında oldukça önemli yatırımların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Termal turizmine dönük olarak yalnızca Almanya'da yılda 8 milyon dolayında iç ve dış turiste hizmet sunulmaktadır (Kozak, Kozak, Kozak, 2001: 21 ve 2006: 20).

Termal Turizm, mineralize termal sular ile çamurların, kaynağın yöresindeki çevre ve iklim faktörleri birleşiminde, insan sağlığına olumlu katkı sağlamak üzere, uzman hekim denetim ve programında; fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerle koordineli kür uygulamaları için yapılan turizm hareketidir (Turizm Bakanlığı, 1993: 13).

İnsanlar, doğal çevre, uygun iklim, sosyo-kültürel çevre olanakları ve termal suların endikasyon (şifa) özellikleri ile birlikte doktor denetiminde ve diğer destek tedavilerinden de (fizik tedavi vb.) dinlenme (rekreasyon), eğlence, spor gibi insan sağlığını koruma, zinde kalma, hastalıkları tedavi ve rehabilite etmek amacıyla termal kaynaklardan faydalanmaktadırlar. Arz ve talebe göre yaratılan bu turizm hareketi termal turizmi yaratmaktadır (Yıldız, 2006: 59).

Türkiye termal kaynaklarıyla zengin bir ülkedir. Türkiye Sağlık Turizmi Derneği'ne göre Türkiye'de 1800'den fazla kaplıca bulunmakta ve bunun yalnızca % 6'sı turistik amaçlı kullanılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de sağlık turizmine olan talebin çoğunluğu yurtiçindendir. Yurt dışından ziyaretçi talebi ise her yıl ortalama 10.000 kişiyi aşmaktadır (Sayılı, Akça, Duman, Esengün, 2007: 625).

Ülkemizde 46 ilde 190 civarında kaplıca tesisi bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığından termal amacına yönelik olarak (Sağlık Bakanlığınca kür merkezi uygun görülen) turizm yatırım belgesi almış 10 tesisin yatak sayısı 2.461, turizm işletme belgesi almış 30 tesisin yatak sayısı ise 8.562'dir. Yaklaşık olarak 16.000 yatak kapasiteli 156 tesis ise yerel idare tarafından belgelendirilmiştir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF4A7164CD9A18CEAEB245F029F97056F0>).

Tarih boyunca Türkiye'de kaplıcalar birçok deri, kemik ve iç hastalığının tedavisinde kullanılmıştır. Bulunan termal kaynakların su özellikleri farklıdır ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (Sayılı, Akça, Duman, Esengün, 2007: 625).

Termal turizmin Türkiye açısından önemi aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır (Kozak, 1992: 11; <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF4A7164CD9A18CEAEB245F029F97056F0)>)

- Türkiye'de termal kaynak potansiyeli oldukça fazladır. Ülkemiz sıcaklıkları 20 ºC'nin üzerinde debileri ise 2–500 lt/sn arasında değişebilen 1500'den fazla kaynağa sahip bulunmaktadır. Termal turizm, diğer turizm çeşitleri ile çok kolay entegrasyona gidilebilen bir alandır.

- Termal turizm, turizm mevsiminin tüm bir yıla yayılmasını sağlar. Bu nedenle, yaz aylarında deniz-kum-güneş turizmine hizmet eden otellerde istihdam edilen personel kış aylarında termal tesislere kaydırılabilir.

- Termal turizm geri kalmış yörelerin kalkınmasında önemli rol oynayacak potansiyele sahiptir.

- Termal turizm ile yeni iş alanları açılır. Emek-yoğun niteliği ile bu alanda büyük istihdam alanları yaratılabilir.

- Termal turizm, dış turizmin hizmetine sunulan turizm arz kaynaklarını çeşitlendirir. Böylelikle dış turizme dönük çalışan sektörün riski azalır.

- Termal turizm, en başta kendi insanımızın sağlığı açısından önemlidir. Dinlenen, ağrılarından arınan insanların daha verimli oldukları bilimsel araştırmalar ile kanıtlanmıştır.

- Termal turizm, atıl durumdaki taşra sermayesini harekete geçirebilir.

Türkiye'nin termal turizmin önemini arttıran ve termal turizmin geliştirilmesini gerekli kılan özellikleri vardır. Bu özelliklerden birincisi ve en önemlisi Türkiye'de termal kaynakların oldukça fazla olmasıdır. Bu kadar yüksek bir potansiyel mevcudu ve Avrupa'ya göre daha fazla kür merkezine sahip olması termal turizme yönelik politikaların önemle alınmasının gerekliliğini göstermektedir (Yıldız, 2006: 62).

2.2.4.2. Medikal Turizm

Yüzeysel olarak değerlendirildiğinde turistler zevk için seyahat etmektedirler. Günümüzde birbirinden farklı birçok turizm çeşidinden söz edilmektedir. İnsan ihtiyaçları arttıkça insanların seyahat nedenleri ve buna paralel olarak turizm çeşitleri de farklılık göstermektedir. Bu yüzden insanların neden seyahat ettiklerine yönelik çeşitli etkenlerin olduğu kabul edilmektedir. Bazı kişilere göre seyahat kelimesi günlük rutin işlerden uzaklaşma anlamına, bazılarına göre dinlenme fırsatı bazılarına göre ise yeni bir kültür ile tanışma fırsatı gibi farklı anlamlar taşımaktadır (Mugomba and C.Danell, 2007: 1).

Özellikle son on yıldır, insanların tatilleri süresince dinlenme, egzersiz yapma, kaplıcalara gitme sayesinde daha sağlıklı olma girişimleri beraberinde turizm endüstrisi içerisinde "medikal turizm" şeklinde yeni ve farklı bir alanın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Connel, 2006; 1093). Medikal turizmde, "turist" öncelikle tıbbi tedavi olma amacını taşımakta bununla birlikte turistik yerlerde dinlenme, boş zaman değerlendirme gibi geleneksel turizm amacını taşımaktadır (Mugomba and C.Danell, 2007: 1).

Medikal turizm, turizm endüstrisi içerinde hızla büyümekte olup insanların uzun mesafedeki ülkelere medikal tedavi olabilmek için seyahat etmesini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını ifade eden bir kavramdır. Medikal turizm veya medikal seyahat, sağlık amaçlı başka ülkelere yapılan seyahati ifade etmektedir. (Connell, 2006: 1094; Garcia Altes, 2005: 262; en.wikipedia.org; www.medtripinfo.com).

Amerika veya Büyük Britanya gibi gelişmiş ülkelerde medikal ve sağlık hizmetleri pahalı olmaktadır. İkamet ettikleri ülkedeki tedavi fiyatlarının yüksek oluşu ve sigorta onayı için uzun bekleme sürelerinin verilmesi ile birlikte bazı hastalar

Tayland, Hindistan veya diğer güneydoğu Asya ülkelerinin doktorlarına tedavi olmak için rezervasyon yaptırmaktadırlar. Asya' da yabancılara ait sigorta hizmetlerinin geçerliliği söz konusu olmamasına rağmen, Amerika gibi gelişmiş bir ülke ve gelişmekte olan Tayland gibi bir ülkenin medikal hizmetleri arasındaki önemli fiyat farklılıkları yüzünden birçok yabancı tıbbi yardımı dünyanın bu bölümünde aramaktadır (G. Garcia, M. Besinga, 2006: 42).

Uluslararası medikal seyahat kavramı sadece kaliteli sağlık hizmetiyle sınırlı kalmayıp bunun yanı sıra tekrar ülkeye dönmeden kontrollü gözetimlerle iyileşmeyi de bünyesinde barındırmaktadır (<http://www.medretreat.com/templates/UserFiles/Files/MedRetreat%20Medical%20Tourism%20Presentation%20-%20Consumer.pdf>).

Bu kapsamda, medikal turizm, uzmanlaşmış cerrahi ve diğer tedavi şekillerine ihtiyaç duyan hastalar için turizm sanayisiyle işbirliği içinde düzenlenen özel tıbbi tedaviler olarak genişçe tanımlanabilir. Hastalar tedavi olmanın yanı sıra bulundukları ülkelerin zenginliklerinden yararlanabilirler ve turlara katılabilirler (<http://www.medindia.net/patients/medical_Tourism/medicaltourism_about.htm>).

Medikal turizm ev sahibi ülkede hastalar için özel olarak düzenlenen seyahat turları ile bütünleştirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde yüksek tedavi fiyatlarının dışında, diğer ülkelere göre hızla ilerleyen teknolojiyi ve yüksek standartlardaki medikal uygulamaları ve bu denklemde turizmi de içinde barındırmaktadır (G. Garcia, M. Besinga, 2006: 42).

Sağlık ve turizm hizmetlerinin tümünün hastanın ilk anından son anına kadar eş zamanlı olarak yürütülmesi gerekmektedir. Pasaport, vize, uçak bileti ve nakil işlemlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Doktora ulaşılması, ameliyat tarihinin, hastanede geçirilecek günlerinin ve taburcu edilme hizmetlerinin onaylanması ve yürütülmesi için hastane ve tur operatörlerinin koordineli çalışmaları gerekmektedir. (Chacko, 2006: 123).

2.2.4.2.1 Medikal Turizmin Tarihi

Medikal turizm seyahat acentelerinin cerrahi operasyonlar veya diğer sağlık tedavileri ile bütünleştirerek düşük fiyatlardan geleneksel, denizaşırı tatil paketlerini sunmaları için yaratılmış bir kavram gibi görünmektedir (Burkett, 2007: 226).

İnsanların sağlıklarını korumak için seyahat etmesi kesinlikle yeni bir şey değildir. 17. yy. da Avrupa'dan varlıklı kişiler özel hastanelere ve Nil'e spa yani su ile tedavi olmak için gitmişlerdir. Bununla beraber, son zamanlarda medikal turizm sektörünün temelini oluşturan konaklama yapılan hastanelere destek sağlamak için seyahat sektöründe yeterli güvenlik, hız, düşük fiyat koşulları sağlanmaktadır (Burkett, 2007: 226).

Son 15 yıl öncesi medikal turizm hizmetleri ne fiyat ne de kalite bakımından Amerika ve Batı Avrupa ile kıyaslanabilecek durumdaydı. Global ekonomideki değişiklikler öncesi medikal turizm sadece varlıklı kişilere özel bir faaliyet olarak sürdürülmekteydi (Burkett, 2007: 226).

Anlaşıldığı üzere, aslında önemi ne kadar yeni anlaşılmaya başlansa da medikal turizmin geçmişi çok öncelere dayanmaktadır. Eski medeniyetlerde insanların sağlık için bazen bilinçsizde olsa bu faaliyetleri gerçekleştirdikleri birçok araştırmada yer almaktadır. Aşağıda en eski medeniyetlerde medikal turizm faaliyetlerinin nasıl gerçekleştiğine dair birkaç örnek yer almaktadır. Eski uygarlıkların çoğunda medikal turizm genellikle dinsel tapınak banyoları ve kaplıcalar şeklinde yer almıştır. Tarihi yazılı kaynaklara göre Mezopotamya, Hindistan, Mısır ve Çin kültürlerinin yüzme ve iyileştirici yapılarını genellikle tedavi edici su kaynaklarının kenarlarına yaptıkları bilinmektedir. İlk kez Yunanlılar sağlık turizmi için kullanılmak üzere tesis kurmuştur (<http://www.healthmedicaltourism.org/Earliest_Medical_Tourism_Centers/>).

Yunanlılar: Yunan tanrısı adına yapılan Asklepion tapınakları çevre bölgelerden hastaların tedavi olmak amacıyla geldikleri eski dönem iyileşme merkezleriymiş. Yunan mitolojisine göre Asklepion tıbbın efendisidir. Birçok yerden hastalar, şifalı olarak inanılan sağlık tanrısı Asklepion'nun tapınağına gelerek güneşlenmekteymiş. Ziyaretçiler burada büyük odalarda bir ya da iki gece kalarak rüyalarında Asklepion'nun

gelerek şifa ve bolluk dağıtacağına inanırlarmış. Asklepion tapınakları milattan sonra 4. yy içerisinde tedavilerin törensel olmaktan çıkıp daha klinik hale gelene kadar büyük gelişme göstermiştir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Greek_Medical_Tourism/>).

Romalılar: Romalılarda eski dönemlerde hamam olarak ta bilinen sıcak su banyoları sadece kendi tıbbi tedavileri için kullanılmamaktaymış bunun yanı sıra imparatorluğun seçkin bazı kişilerinin buluştuğu yerler olarak ta kullanılmıştır (<http://www.healthmedicaltourism.org/Ancient_Roman_Medical_Tourism/>).

Japonlar; Japonlar ortaçağda avcıların avlanma sırasında avlarının peşinden giderken hayvanların içgüdüsel olarak acılarını gidermek ve yaralarını iyileştirmek için sürekli kabaran sulara gittiklerini gördükleri zaman kaplıcaların iyileştirici gücünü keşfetmişlerdir. Suların tedavi edici özellikleri ve çevresinde oluşan volkanik araziler dünyanın birçok yerinden gelen turistlerin ilgisini çekmiştir. Yaşlı çiftçiler, avcılar ve balıkçılar çok geçmeden suların, romatizmayla ilgili ağrıları geçirmede etkili olduğunu keşfetmiştir. Günümüzde de Japon kaplıcaları ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir, çoğu Japon evlerine küvetler yaparak bu sistemi taklit etmeye çalışmaktadırlar (<http://www.healthmedicaltourism.org/Japanese_Onsen/>).

Tarih boyunca medikal turizm zengin ayrıcalıklı kişiler tarafından yapılmıştır. Ama global ekonominin düzeltilmesi, fiziksel, ekonomik ve kültürel engellerin ortadan kaldırılması vb uygulamalar ile medikal turizm herkes için uygun hale gelmektedir. Bu gelişmeler kendi ülkelerinde tedavi olmanın zor veya imkânsız olduğunu düşünen hastalara yeni fırsatlar sunmaktadır (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Today/>).

Dünyada medikal turizmin gelişimi ülkelere göre farklılık sergilemiş ve insan ihtiyaçlarına göre farklı şekillerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde medikal turizm faaliyetlerinin Türkiye'deki gelişimi ve Türkiye'nin tercih edilme nedenleri yer almaktadır.

2.2.4.2.2. Türkiye' de Medikal Turizm ve Türkiye'nin Tercih Edilme Nedenleri

Türk turizminde son zamanlarda en çok konuşulan konulardan biri medikal turizmdir. Dünya kalitesinde hizmet veren hastanelere ve hekimlere sahip olan Türkiye'nin sağlık turizminden aldığı pay ise yok denecek kadar azdır. Türkiye, her yıl ortalama 15.000 hastaya hizmet sunmaktadır (Kurşun, 2007).

Türkiye medikal turizminde başarılı olabilmesi için gerekli şartların birçoğunu taşımaktadır. Türkiye'nin dünya coğrafyasındaki yeri, var olan turizm potansiyelinin sağlık hizmetlerine yansıması, hastanelerin dünya standartlarındaki teknolojik donanımı ve doktor ve insan kaynağı kalitesi, fiyatların gelişmiş ülkelere nazaran rekabet gücü vermesi, Türkiye'nin dünya genelinde en büyük 7. jeotermal kaynaklara sahip olması ve Avrupa'da yaşayan ve sağlık hizmetini Türkiye'de almayı tercih eden Türk vatandaşlarının varlığı Türkiye'nin avantajları olarak sayılabilir (Genç, 2007; 96).

Türkiye'de medikal turizm son yıllarda özel hastanelerin bu konuya el atması ile hareketlenmiştir. A sınıfı özel hastaneler başta olmak üzere birçok hastane dünya çapındaki medikal turizm fuarlarına katılmaya başlamış ve hastalara daha iyi hizmet vermek adına kendi bünyelerinde "Yabancı Hasta Departmanları" kurmuştur. Medikal turizm özel ilgi gerektiren ve güven esasına dayanan bir kavram olduğu için bu departmanların kurulması hastaların işini oldukça kolaylaştırmıştır. Yabancı Hasta Departmanlarının faaliyete geçmesi yabancı hastaların ülkemize gelirken sahip olduğu çekinceleri kısmen azaltmış ve ilk adımı daha kolay atmalarını kolaylaştırmıştır (Genç, 2007; 97).

Mevcut durumda Türkiye az da olsa dünya medikal turizm pastasından bir pay almaktadır. Bu anlamda Türkiye'ye hasta gönderen ülkeler dört ana sınıfta incelenebilir (Genç, 2007; 97).

- Çeşitli nedenlerden dolayı bünyesinde büyük bir Türk nüfusu barındıran ülkeler (Almanya, Hollanda, Belçika vb.)
- Altyapı ve hekim yetersizliği nedeniyle hizmet sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler (Balkan ülkeleri, Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetler)

- Sağlık hizmetlerinin pahalı olduğu ve sigortaların kapsamadığı hizmetleri talep eden hastaların bulunduğu ülkeler (Amerika, Almanya)
- Arz-talep dengesindeki yetersizlik nedeniyle uzun bekleme sırası olan ülkeler (İngiltere, Hollanda ve Kanada)

Türkiye'de sunulan medikal hizmetler genel olarak aşağıdakileri içermektedir. Bunlar (<www.twarp.com>);

- Göz ameliyatları
- Diş ameliyatları
- Tüp bebek uygulamaları
- Estetik ve plastik operasyonlar
- Kalp ve damar hastalıkları

Türkiye bugün kalp hastalıkları, estetik ve diş operasyonları kapsamında yurt dışına seyahat eden hastalar için önemli ülkeler arasındadır. Örneğin; Amerikalıların Türkiye'yi tercih etmelerinin en önemli nedeni, tedavi masraflarının çoğunlukla kendi ülkelerindeki fiyatlardan daha düşük olmasıdır. Amerika'da By-pass ameliyatının fiyatı 70000-133000 $ arasındayken Türkiye'de 24500 $ civarında, yüz kaldırma operasyonu 10500 $ - 16000 $ arasındayken Türkiye'de 8000 $'dır (< http://www.saglikturizmi.org.tr/sunum/MSA%20redstar%20saglik.pdf>).

İngiltere ve Kanada da özellikle göz ve estetik ameliyatların fiyatları çok yüksek olup ameliyat olmak içinde uzun bir bekleme süresi gerekmektedir. Örneğin, İngiltere'de katarakt ameliyatının fiyatı 2350 £ iken Türkiye'de 562 £'tur ve bir İngiliz hasta Türkiye'yi tercih ederek yaklaşık % 76 tasarruf sağlamaktadır (<www.ipamatis.com/tr/docs/IPA_SaglikTurizmi_2006_Prezentasyon.pps>).

Türkiye, hastalara güneşli sıcacık bir iklimde iyileşme ve her bütçeye uygun fiyatlarla tedavi, konaklama ve tatil yapma fırsatı sunmaktadır. Medikal turlar düzenleyen seyahat acenteleri Amerika'yı da içine alan dünyanın her yerinden turlar düzenleyebilmektedirler(<http://www.twarp.com/healthtourism.htm,<http://www.icep.org.tr/english/medical.asp>).

Başta İngiltere ve Almanya olmak üzere, Belçika, Hollanda, Rusya ve İsrail'den diş problemleri için gelen turistler, hem tedavi olmakta hem tatil yapmaktadırlar. Avrupa'da implant (diş ekme) tedavisinin fiyatı 2500-3000 Euro olurken, Türkiye'de yaklaşık 1000 Euro olması, Türkiye'yi cazibe merkezi haline getirmiştir (Löle ve Özcan, 2006).

Bu kapsamda İmplant ve porselen protez uygulamaları için de Türkiye'deki laboratuarlar tercih edilmektedir. Özellikle diş tedavileri için Türkiye'ye gelen yabancılar, kaliteli sağlık hizmetini çok daha ucuza almaktadırlar. Sağlık turizminden elde edilen gelir, hiç de azımsanmayacak ölçüdedir. Birçok ülke, dişle ilgili tedavi malzemelerini de Türkiye'den karşılamaktadır (<http://www.trt.net.tr/wwwtrt/hdevam.aspx?hid=175241&k=5>).

Avrupa'nın diş sağlığı pastasının büyüklüğü 20 milyar Euro'dur ve sadece Macaristan bu pazardan 5 milyar Euro almaktadır. Türkiye, teknoloji ve hekimlerinin bilgi birikimi ile Macaristan'a çok rahat rakip olabilecek konumdadır (Löle ve Özcan, 2006).

Türkiye'nin tercih edilmesindeki tek sebep Avrupa ülkelerinden daha ucuz olması değildir. Örneğin tüp bebek tedavisi için Türkiye'yi seçenlerin gelme nedenlerinden biri, Türkiye'de ilk denemede başarılı olma oranının Avrupa ülkelerinden daha yüksek olmasıdır. Ortadoğu ülkeleri ve Doğu Avrupa'dan gelen yabancı hastalar ise tüp bebek tedavisinin yanı sıra kanser tedavisi için de Türkiye'yi tercih etmektedir (Kurşun, 2007).

Avrupa'da sadece beş ülkede kullanılan cihazlardan biri, kanser araştırmaları ve tedavisi konusunda önemli ilerleme kaydeden Türkiye'de bulunmaktadır. Böylece yurtdışından gelen yabancı hastalar, kendilerine sunulan dünya standartlarındaki hizmetler ile hiç sıra beklemeden hem tedavi olma hem de tatil yapma imkânı bulunmaktadır (Kurşun, 2007).

Medikal turizmde en çok gündeme gelen branşlar başında estetik, göz ve diş cerrahisi gelmektedir. Kanser tansını konan Türklerin hemen Amerika'nın yolunu

tutması hepimizin alışık olduğu bir durumdur. Ama artık kanser tanısı konan Türklerle birlikte birçok yabancı hasta da kanser tedavisi için Türkiye'yi tercih etmektedir. Bunların başında ise bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Doğu Avrupa ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri ve Orta Doğu ülkeleri gelmektedir (Kurşun, 2007).

Kanser tedavisinde Türkiye'nin tercih edilmesindeki sebeplerin başında söz konusu ülkelerin kanser tedavisi konusunda yeterli teknolojiye sahip olmaması gösterilmektedir. Türkiye'de uygulanan kanser tedavileri, klasik tedavi yöntemleri olan kemoterapi ve radyoterapiden ibaret değildir. Amerika'da çok yaygın olan "cyber knife" (uzay neşteri) teknolojisi Türkiye'de de uygulanmaktadır. Avrupa'da aralarında Türkiye'nin de bulunduğu beş merkezde uygulanan "cyber knife" teknolojisi, tedavinin 10 gün içinde tamamlanmasına olanak sağlamaktadır (Kurşun, 2007).

Medikal turizminin önem kazanmasıyla birlikte estetik operasyonlar için de Türkiye tercih edilen ülkeleri arasındadır. Türkiye özellikle kadınlar tarafından göğüs, karın ve burun ameliyatları için oldukça yoğun talep almaktadır. Estetik ameliyatlarda Türkiye'de fiyatların Avrupa'nın neredeyse yarısı düzeyinde olması medikal turizminin canlanmasında etkili olmaktadır (Löle ve Özcan, 2006).

Avrupalılar kadar arapların da ülkemizi estetik operasyonlar için tercih etmeye başlamıştır. Milli gelir bakımından zengin olan Körfez ülkeleri vatandaşları Türkiye'de çok rahat tedavi görmektedirler. Mesela Avrupa'da bir burun ameliyatı 15 bin Euro'ya yapılırken, bu rakam Türkiye' de 2 bin 500 Euro'ya kadar düşmektedir. Son dönemde özellikle Arap ülkelerinde şişmanlığın büyük problem haline gelmiş olup yapılan operasyonlarla ideal kilosuna kavuşanların Türkiye'de birkaç hafta geçirdikten sonra ülkelerine dönmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Türkiye'de birçok hastane, bünyesinde bu konuyla ilgili bölümler oluşturuyor. Ayrıca özel hastaneler dışında, çeşitli şirketler veya girişimciler de sağlık turizminde faaliyette bulunmaya başlamıştır. Erkekler de estetik operasyon sebebiyle medikal turizm faaliyetlerine katılım göstermektedir. Erkeklerin estetik merkezlerine gelme nedeni özellikle saç ekilmesidir (Yıldıral, 2006: 8).

Tüm bunlarla birlikte Türkiye'nin diğer tercih edilme nedenlerini aşağıdaki gibi sıralanabilir (<http://www.icep.org.tr/english/medical.asp>):

- 5-yıldızlı tesisleriyle modern, hijyenik hastanelerin olması ve ISO–9001 belgesine sahip olunması,
- Uluslararası olarak nitelikli, İngilizce konuşabilen cerrahların ve uzmanların bulunması,
- En son ileri tıbbi malzeme ve tekniklerin kullanılması,
- Amerika modeli temel alınmış tıbbi sistemlerin olması,
- Kaliteli hizmete ve personele sahip olunması,
- Seyahatlerin çok pahalı olmaması ve mesafenin uzun olmaması,
- Döviz kurlarının uygun olması, satın alınabilir uygun fiyatlar ile yüksek kalitede hizmet alınabilmesini sağlaması,

Türkiye'nin medikal turizmindeki bir diğer avantajı ise çok sayıda termal kaynağa sahip olmasıdır. Beş yıldızlı otellerin çoğunda bulunan SPA merkezleri ve termal tesisler de yabancıların Türkiye'yi tercih etmesini sağlayan önemli sebepler arasında yer almaktadır (Kurşun, 2007).

2.2.4.2.2.1. Medikal Turizmde Türkiye'nin Rakipleri

Hastaların kendi ceplerinden ödeyerek yaptırdıkları ameliyatlar; göz, estetik, bazı diş operasyonları, saç ekimi vb şeyler, Türkiye için ilk planda en önemli pazarlardır. Bu konuda Türkiye'nin çok fazla sayıda rakibi olduğu unutulmamalıdır.

Bunlardan Fransa, Belçika, Norveç, Bulgaristan, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya, Malta ve Güney Kıbrıs en önemlileridir.

Özellikle Belçika İngiltere'ye yakınlığı, bir hastane ve doktor merkezi olması sebebiyle birçok hastayı çekmektedir. Sonuçta Belçika'nın pazarlanabilirliği ile Türkiye'nin pazarlanabilirliğini imaj açısından karşılaştırıldığında Türkiye'nin daha geri planda kaldığı söylenebilir (Özsoy, 2007).

Yukarıdaki ülkelerin yanı sıra doğu ve uzak doğu ülkelerinden de Türkiye'ye rakip olan ülkeler bulunmaktadır. Hindistan, Malezya, Singapur ve Tayland bu ülkelerin başında gelmektedir.

Hindistan, Malezya ve Singapur gibi ülkeler 1990'lardan beri bu endüstri içerisindeki kârlı programlarını sürdürmektedirler. Yılda 350,000 den fazla yabancı hasta kabul eden Bangkok Bumrungrand hastanesi, Tayland'daki ilk hastanelerden biridir. Hindistan'daki Apollo Hastaneler Grubu, Hindistan'daki en büyük hastaneler grubu olup dünyada 3. sırada yer almaktadır ve ülkenin sağlık turizmi programlarına da önderlik etmektedir. Filipin sağlık departmanına göre bu ülkeler 2005' te 600 milyon $ kazanmıştır (G. Garcia, M. Besinga, 2006: 42).

Medikal turizm alanında ilerleyen ve 2012 yılı için 1. 2 milyar pound gelir hedefleyen Hindistan gibi ülkeler dışında Türkiye'nin önemli rakipleri arasında Bulgaristan gösterilmektedir. Tedavi masrafları Türkiye'deki kadar ucuz olan Bulgaristan'ın avantajı ise artık Avrupa Birliği ülkesi olmasıdır (Kurşun, 2007; Özsoy, 2007).

2.2.4.2.3. Medikal Turizm Hakkında Örnek Ülke İncelemeleri

2.2.4.2.3.1. Hindistan ve Medikal Turizm

Hindistan'da, medikal turizm gelişmekte olan bir sektördür. Sadece Turizm Bakanlığı değil, hükümet, özel sektör, tur operatörleri, seyahat acenteleri ve oteller de medikal turizmi gelişmenin önemli bir adımı olarak görmektedir. Hindistan'da modern tıbba ek olarak ayurveda gibi geleneksel tıp için de sağlık turizmi yapılmaktadır (<http://www.expresstraveland tourism.com/200309/lookin01.shtml>).

Budist hac yolculuklarını, yogayı, ve meditasyon merkezlerini medikal turizm olarak sınıflandırmak güç olsa da Hindistan'ın iyileştirme alanındaki becerisi göz ardı edilemez durumdadır. 5000 yıl önce yoganın doğuşu ve buna olan ilgiden hoşlanan Hindistan alternatif tıbbın bir dalı olan yoga alanında daha fazla uzmanlaşmaya başlamıştır. Budizm' in ortaya çıkışı ile Hindistan doğunun kültürel, manevi ve medikal

gelişim merkezi haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerden birçok kişi yoganın vaat ettiği yenilenme ve masajlar için gelmektedir.

- Medikal tedavi ücretlerinin düşük olması,
- Kaliteli hizmet sunulması,
- Kritik tedavilerde kısa bekleme sürelerinin olması,
- Akıcı İngilizce konuşabilen görevlilerin çalışması,
- Uluslar arası tanınmış hastanelerin son teknolojiyi kullanması,
- Doktorların ve diğer hastane görevlilerinin çok donanımlı olması,
- Karşılaştırmalı fiyat farklılığı. Tedavi ücretleri Kuzey Amerika ve İngiltere' ye göre % 80–90 daha ucuzdur,
- Özel oda, çevirmen, sorumlu, tedavi boyu özel ilgilenmek üzere sunulan görevli olanakları,
- Tatille birleştirilebilme kolaylığı,

Hindistan' da medikal turizmin gelişmesinde etkili olmuştur.

Sunulan tedavi çeşitleri (<http://www.recoverdiscover.com/>);

- Protez dudak/ diz
- Kalp ameliyatları
- Göz bakımı
- Diş tedavisi
- Sağlık kontrolleri
- Kozmetik ameliyatlar
- Mide bypass ameliyatları
- Böbrek nakilleri
- Diğer ameliyatlar

Hindistan sadece dünyanın en eski medikal turizm merkezlerinden biri değil bugün de dünyanın en popüler medikal turizm merkezlerinden biridir (Chacko, 2006: 123; <http://www.healthmedicaltourism.org/Indian_Medical_Tourism/>).

Hindistan medikal turizmin dünya çapında global merkezi olarak kabul edilmektedir ve kendini kozmetik ameliyatlardan bypass ameliyatlara geniş bir hizmet yelpazesi sunması şeklinde tanıtımını yapmaktadır (Connel, 2006; 1095).

Hindistan her yıl 150.000 hasta kabul etmektedir ve daha çok kalp ameliyatları ve dudak nakilleri alanında uzman bir ülkedir. İngilizce konuşabilen doktor ve hemşireler Amerikalı hastalara hizmet vermektedir. Hindistan hükümeti yakın dönemde medikal turistler için "M- Vize" olarak bilinen "medikal vize" uygulaması başlatmıştır. Yine yönetim sunulan sağlık hizmetlerinin fiyatlarında standartlaşma sağlamıştır (AMA, 2007; 6).

Hindistan'ın turizm ofisi'nin katkılarıyla Hindistan hükümeti tarafından başlatılan bu vize uygulamasında yolculuğun amacının tıbbi bir müdahaleyi içermesi koşuluyla ziyaretçilere bir yıllık tıbbi vize verilmektedir. Gereklilik halinde vize süresinin 3 yıla uzatılabilmesi sağlanmaktadır (<http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html>). Tıbbi vizenin kurallarına göre hastanın kan bağı olan iki yakını da hastayla birlikte Hindistan'a gidebilmektedir. Düşük maliyetler, kaliteli sağlık hizmeti ve yanında sunulan bu tip kolaylılar Hindistan'da sağlık turizminde artışa neden olmuştur (Chacko, 2007:124; Yalçın, 2006; 73).

Medikal turizm kapsamında sağlık ve turizm gibi iki farklı sektörün birbirine kaynak ve hizmet ilişkisinde bulunması gerekmektedir. Bu iki sektör arasındaki stratejik ortaklık önemlidir. Hindistan sağlık federasyonu, medikal turizm "Maharashtra komisyonu" (Medical Tourism Council of Maharashtra,), "Hindistan Sanayi ve Ticaret Odaları Federasyonu" (FICCI: The Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry) ve Hindistan yönetimi bu endüstriyi geliştirmek için koordinasyonu sağlamaktadırlar.

Hindistan' da özel hastanelerde bulunan alt yapı imkânları aynı seviyede hizmet verebilmek için (UK ve US) Birleşik Krallık ve Amerika göz ününe alınarak düzenlenmiştir. Yılık % 30 büyüme seviyesine sahip olmakla birlikte hastane alt yapı sistemlerini çok fazla geliştirme fırsatları bulunmaktadır.

Hindistan organ nakli, kalp-damar ameliyatları, protez dudak ve göz tedavisi gibi yaşam koruyucu gelişmiş sağlık hizmetlerine sahip olduğu için büyük bir avantaja sahiptir. CII (CII-McKinsey report) raporuna göre; Hindistan sağlık sektöründe 500.000 doktor ve 737.000 hemşire hizmet vermektedir ve 170 medikal kolejden 18.000 nitelikli personel doktor yetiştirilmektedir. Bu nitelikli insan kaynağı Hindistan'daki sağlık hizmetlerine olan talebi artıcı etki yaratacaktır. Hindistan doktorları nitelikleri ve becerileri ile yurt dışında iyi tanınmaktadır. Bu da Hindistan'daki hastanelerin daha fazla medikal turist çekmesinde büyük avantaj sağlamaktadır.

Hindistan medikal turizmde planlı bir politika izlemektedir bunun sonucu olarak ta 2004 yılında Hindistan'a 1.8 milyon medikal turist girişi olmuştur ve bu sektörün ekonomiye katkısı tahmini 333 milyon amerikan dolarıdır (Mugomba and C.Danell, 2007: 4)

Son olarak, Hindistan yönetimi, yerel yönetimler, Hindistan Endüstri konfederasyonu ve Hindistan Sağlık Hizmetleri Federasyonu katıldıkları uluslar arası ticaret gösterileri ve sergiler ile çeşitli iletişim araçlarında yer alarak Hindistan'ın tanıtımını yapmaya başlamışlardır. Tur operatörleri de bunlardan avantaj sağlamaktadır. Tur operatörleri tarafından sağlık turistleri için özel tur paketleri hazırlanmaktadır. Bazı hastaneler şimdilerde kendi bünyelerinde kurulmuş pazarlama ve halkla ilişkiler departmanları bulundurmaktadır. Kurulan web siteleri de bilgilere ulaşımda ve hemen iletişim kurmada büyük kolaylıklar sağlamaktadır (Chacko,2007: 126-128).

2.2.4.2.3.2. Tayland ve Medikal Turizm

Tayland 1970'lerin başlarında cinsiyet değişim operasyonları ve ardından plastik cerrahide uzmanlaşarak medikal turizmde önemli bir destinasyon haline gelmiştir. Tayland sahip olduğu ileri teknoloji, düşük fiyatlar gibi sebeplerden dolayı önemli bir medikal turizm merkezi haline gelmiştir. 1990'ların ortalarındaki ekonomik liberalleşmeden beri özel hastaneler gelişme göstermiştir ve teknoloji ve medikal ürünleri daha kolay ithal edebilmiştir. Böylece hastanelerini batı düzeyine getirebilmiştir (Connel, 2006; 1095).

Tayland yıllık 400,000 yabancı hastaya hizmet veren bir ülkedir ve uluslar arası hasta sayılarının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Tayland'a gelen medikal turistler birçok çekim yeri ve ucuz fiyatlarıyla hem tatil yapmakta hem de tedavi olmaktadır (Teh and Chu, 2005: 309). Asya'nın pazara hakim olan medikal turizm destinasyonlarının başında Tayland gelmektedir. Tayland'ın 2012 yılına kadar medikal turizm endüstrisine olan katkısının 4 milyar Amerikan doları olacağı tahmin edilmektedir (Mugomba and C.Danell, 2007: 4).

Tayland hastanelerine yurt dışından, enfeksiyon hastalıkları ve tedavileri, kalp ameliyatları ve sonrasında gerekli olan bakım, estetik cerrahi, diş tedavileri, katarakt gibi tedaviler için hasta gitmektedir. Tayland'lı doktor, eczacı, dişçi ve teknik elemanların tıbbi araştırmalara, uluslararası sempozyum, kongre ve toplantılara katılmasının Tayland'ı medikal turizmde ön plana çıkarttığı düşünülmektedir. Tayland'da sağlık turizminde kaplıca ve masajlar önemli rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Tayland, Asya'nın kaplıca merkezi olarak da anılmaktadır (http://www.tatnews.org/tourism_news/3376.asp).

Tayland'da medikal turizmde ön plana çıkan hastane ise Bumrungad hastanesidir. 1980 yılında kurulan hastane yıllık 190 farklı ülkeden ortalama 400.000 yabancı hastaya 945 doktorla hizmet vermektedir. Bu yabancı hastaların ortalama 40.000'i birleşik Arap Emirliklerinden olmak üzere yaklaşık 90.000'i Orta Doğu ülkelerindendir
(<http://www.tatnews.org/special_interest/health_medical_tourism/3423.asp>).

Ayrıca ortalama 40.000'i Avrupa, 30.000'i Amerika, 25.000'i Japonya ve kalanı da çeşitli ülkelerden gelmektedir. Ameliyat maliyetleri Avrupa ve Amerika'dan %50-80 daha düşüktür. Çünkü Tayland'da personel maliyetleri daha düşüktür. Tıbbi personel Avrupa ve Amerika'da çalışan personelin üçte biri kadar kazanmaktadır. Ayrıca bekleme listesi yoktur. Hastaların çoğu 48 saat içinde tedavi olabilmektedir. Birçok hasta tedavilerini Tayland'da yaptıkları iyi bir tatille birleştirip ülkelerine dönmektedir (Yalçın, 2006; 73-74).

2.2.4.2.3.3. Amerika Birleşik Devletleri ve Medikal Turizm

2005 yılında yaklaşık olarak 500.000 Amerikalı medikal tedavi amacıyla ki daha çok tatilin bir parçası olarak tur programları şeklinde deniz aşırı ülkelere seyahat etmiştir. Eskiden bu uluslar arası seyahatler, yaşanılan ülkede sahip olunan hastalığa özgü tedavilerin olmaması veya tedavilerin sigorta kapsamına girmemesi nedeniyle (birçok estetik ve diş ameliyatları gibi) yapılmaktayken şimdi ise Amerika' da sağlık harcamalarındaki maddi olanaksızlıkların artması ve uzun bekleme listelerinin oluşması sebebiyle birçok kişi Hindistan, Tayland ve Filipinler gibi gelişmekte olan ülkelere kalp ameliyatları dudak nakilleri gibi operasyonlar için seyahat etmektedirler (AMA, 2007: 1).

Amerika genelde hasta kabul eden bir ülke konumunda olmuştur ama son beş yıldır önemli ölçüde hasta gönderen ülke konumundadır. Birçok Amerikalı daha kaliteli ve daha ucuz sağlık hizmeti satın alabilmek için yurt dışına çıkmaktadır. Bu kapsamda seçilen ülkeler ise Meksika, Hindistan, Malezya, Tayland, Filipinler, Güney Afrika, Brezilya, Arjantin'dir(AMA, 2007: 6).

Amerika'da her yıl 150.000 den fazla kişi sağlık hizmeti için yurt dışına seyahat etmektedir. Seyahat acenteleri Amerikalı turistleri yabancı hastanelere getirmenin yanı sıra bazen de tedavi ile birlikte Afrika safarisi veya Tai kumsalları gibi kısa bir tatil ile kombine etmektedirler (<http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html>).

Amerikalıların sağlık hizmeti almak için yurt dışına çıkmalarına neden olarak sağlık hizmetlerinin pahalı olması ve sigorta problemleri gösterilebilir. Kaynaklara göre 2005 yılında 46 milyon sigortasız Amerikalı bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri uluslar arası sağlık hizmetlerine yıllık 1.7 trilyon $ ile 3.3 trilyon $ arası harcamakta ve henüz bu rakamlar ile sağlık hizmetlerinin kalitesi bakımından 37. sırada yer almaktadır. Amerika' da kişi başına düşen sağlık harcamaları oranı diğer ülkelere göre daha fazladır. 2016 yılına kadar sağlık harcamalarının 4.1$ trilyonu aşacağı tahmin edilmektedir (Forgione and Smit, 2006: 27-28; <http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html>).

Özel medikal uygulama fiyatları da ülkelere göre farklılık göstermektedir. Medikal tedavi fiyatları çok çarpıcıdır. Kalp by-pass ameliyatı ücreti Amerika'da 130.000 $ iken Hindistan' da sadece 10.000$ ve Tayland veya Singapur' da 11.000$' dır. Rahim ameliyatı Amerika' da 20.000$ iken Hindistan' da 3.000$ ' dır. Medikal turizm şirketleri hastalara hastalıklarıyla ilgili hastaneleri bulmalarına yardımcı olmaktadırlar (<http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html>).

Medikal turizm günümüzde sadece sigortasız hastalara sunulan bir hizmet olmaktan çıkmıştır. Devlet medikal turizmin aynı zamanda ekonomik yararlarını da dikkate almaya başlamıştır. Örneğin, Batı Virjinya yönetimi yakın zamanda devlet personelinin medikal uygulamalar için yurt dışına çıkmalarını teşvik etmek amacını taşıyan bir tasarıyı desteklemiştir. Aynı zamanda birkaç kurum sağlık hizmetlerinin fiyatlarındaki artışlar nedeniyle medikal tedaviyi dışarıda aramanın yararlarını araştırmaktadır (Forgione and Smit, 2006: 27-28).

Amerika' da ki tedavi fiyatlarının hızla yükselmeye devam etmesi medikal turizme olan talebin artmasını sağlamaya devam edecektir. Amerikan hastalar yabancı hastanelere tedavi olmaya devam etmektedirler. Bu rekabet ortamının beraberinde fiyatlarda düşüşe sebep olabileceği düşünülmektedir.

Dünya Bankasının birçok gelişmekte olan ülkede yaptığı çalışmaya göre, endüstriyel ülkelerde sağlık hizmetlerinin kalitesinin kabul edilebilir minimum standartlarda olduğu tespit edilmiştir.

Amerikan hastanelerinin kalite standartlarını sağlaması ve daha fazla geliştirmesi için sağlık tesisleri uluslararası akreditasyon standartlarına dayandırılmıştır. Hastanelerin onay belgeleri verilen sağlık hizmetlerinin değerlendirilmelerinde önemli bir faktör olmuştur (Forgione and Smit, 2006: 30).

Ortak Komisyon (The Joint Commission (JC.)), Amerika' da hastanelerin yetki belgelerini ve standartlarını düzenleyen ilk birliktir. JC 15.000'nin üzerinde sağlık organizasyonunu ve sağlık hizmeti kalite ve güvenliği artırma programlarını değerlendirmiş ve yetkiler vermiştir. JC' ye göre, yetki belgeleri organizasyonların kaliteyi ve hasta sağlığını artırmanın, çevre güvenliğini sağlamanın, hastalar ve personel

ile riski en alt seviyeye indirgeyerek çalışmanın garanti altına alınmasını sağlayan görsel bir söz niteliği taşıyan bir belgedir. Bu kapsamda uluslararası toplumun ihtiyacını karşılamak adına ise 1999 yılında "Uluslar arası Ortak Komisyon" (JCI - Joint Commission International) kurulmuştur. Bu komisyon kalitenin artırılması konusunda dünyanın ilgisini artırmıştır. JCI yetki belgesi standartları, hastanelerde ortak bir yapı faaliyeti ve sonuç elde etmeyi sağlanmasını istemektedir. JCI Avrupa, Asya, Hindistan, Orta Doğu, Güney Amerika'da ve Karayipler' de 120'nin üzerinde hastaneye ve sağlık hizmeti veren kuruma yetki vermiştir. Bu yetki belgeleri JCI tarafından çoğu hastaneye 2005 yılı sonu 2006 yılı başında verilmiştir. Fakat bu işletmelerin çoğu henüz medikal turizm taleplerini karşılayamamaktadır (Forgione and Smit, 2006: 31).

Medikal turizme artan ilgi Amerikan sağlık sistemini olumlu etkileyebilir. Amerika' da sağlık hizmetlerinin fiyatlarının hızla yükselmesi Amerikalı hastaları başka ülkelere sağlık arayışı için sürükleyecektir. Bu yönelim ise sağlık hizmetlerinin fiyatları eşitlenmediği ve her hastanın sağlık sigortasına sahip olamadığı sürece devam edecektir. Bu konulardaki sorunları çözebilmek adına Amerikan sağlık birlikleri, uluslararası sağlık birliklerinden bilgiler almalıdır (Forgione and Smit, 2006: 33).

2.2.4.2.3.4. İngiltere ve Medikal Turizm

İngiltere 90'ların ortalarından itibaren yurtdışına hasta göndermektedir. Önceleri maddi durumu güçlü ve üst sınıf insanlar medikal servisler almak için dünyanın çeşitli yerlerindeki doktorlar ve hastanelere gitmekteydiler fakat bu durum İngiltere deki sağlık sisteminde yaşanan sorunlar ile beraber değişmiştir.

NHS (National Health Service) İngiltere'deki devlet sağlık sigorta kurumunun adıdır. NHS'e bağlı olan yüz binlerce hasta sağlık sektöründe yaklaşık 15 senedir ciddi sıkıntılar çekmeye başlamıştır. Birçok muayene, tetkik veya ameliyat için çok uzun süre bekleme süreleri verilmeye başlanmıştır. Bu şekilde beklemek istemeyen hastalar ya masraflarını kendileri karşılayarak özel hastanelerde bu servisleri almaya ya da yurtdışında bu servisleri alacakları başka imkanları aramaya başlamıştır (Özsoy, 2007).

Medikal turizm İngiltere'de bu şekilde gelişmiştir. Bunlara ek olarak İngiltere de yaşayanlar için bir diğer seçenekte, her ay ekstra poliçe ücretleri ödeyerek özel sigortalar yaptırabilmeleridir fakat özel sağlık sigortaları pahalı olduğu için bu da her kesimden insan için yeterli bir çözüm olmamıştır.

Bu gelişmelerle insanlar "Sağlık hizmetlerini, ülke dışında nereden alabilirim?" diye araştırmışlardır. Bu konuda yakın Avrupa ülkelerinden Fransa, Norveç ve Belçika ilk planda öne çıkmıştır.

Özellikle fiyat konusunda daha hassas olan kesim Hindistan'daki servisleri kullanmaya başlamışlardır. İngiltere de neredeyse her hastanede bir Hintli doktor bulmak mümkün olduğu için hastaları Hindistan'a çekmek de çok zor olmamıştır. Kaliteli doktorlar ve iyi hastanelere sahip olmasının yanında, 10 saatlik bir uçak yolculuğu ve cazip bir turistik destinasyon olmaması Hindistan'ın hanesine negatif puanlar olarak eklenmiştir.

İngiltere'de şu anki rakamlara göre yılda 50.000 kişi yurtdışında medikal servis almaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinden yaklaşık 400 medikal kurum ve kuruluş kendini İngiltere pazarında tanıtmaktadır ve hasta çekmeye çalışmaktadır. Bunların birçoğu devlet destekli tanıtım projelerdir.

Bu bilgilerin yanında İngiltere'de 100 kadar özel sağlık sigortası sunan şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin Türkiye'deki hastaneler ile anlaşmalarını sağlamak gerekmektedir. Son olarak İngiltere'de Sağlık Bakanlığı'nın yaptırdığı bir araştırmaya göre, yurtdışında tedavi almayı düşünen insanların en çok üzerinde durdukları 10 soru şunlardır (Özsoy, 2007) ;

- Hizmet alacağı hastaneye yurtdışından kaç hasta gelmiş, başarı oranı nedir?
- Operasyonu yapan doktorların özgeçmişleri nasıldır?
- Doktorlar yapacakları operasyondan bu güne kadar kaç kere yapmışlar ve başarı oranları nedir?

- Operasyonların kaçının sonunda veya devamında, önceden planlanmamış ek medikal servisler yapılması gerekmiş mi, beklenmeyen gelişmeler olmuş mu?
- Hastanenin JCI ve ISO belgeleri var mı?
- Başka bağımsız kuruluşların denetimine girerek aldığı farklı sertifikalar var mı?
- Hemşirelik hizmetleri, hijyen vb konularda hastane nasıl? Kendi dilimde hizmet verebiliyorlar mı? Derdimi anlatmakta sıkıntı çekermiyim?
- Bu ülkeye giderken alacağım paketin içerikleri nedir?
- Eğer ülkeme döndükten sonra bir bakım gerekecekse, bunu nerde yaptırabilirim, anlaşmalı kurum veya doktor var mı, bu tedavilerin ücretini kim ödeyecek?
- Gittiğim ülkedeki tedavim sırasında bir kaza veya beklenmeyen bir sonuç olursa ne gibi haklarım var, sigortam var mı? Mahkemelik bir durum olursa hangi ülkenin mahkemeleri bu davaya bakacak?

Buradan da anlaşılacağı üzere insanların medikal turizm destinasyonunu tercih etmesinde en önemli nokta güvenliktir. Yapılan bu araştırmada ön plana çıkan nokta öncelikle hastanenin uluslar arası standartlarda hizmet verip vermediği ve doktorun mesleki tecrübesidir.

2.2.4.2.3.5. Malta ve Medikal Turizm

Malta milli reform programındaki tavsiyelerden biri Malta'nın sağlık ve medikal turizm merkezi haline getirilmesiyle ilgilidir. Malta'nın bu sektöre girmesini sağlayan birçok faktör vardır. İlki Malta'nın uluslar arası hastane geçmişinin olmasıdır. Malta, Avrupa'daki birçok hastaneye oranla daha düşük maliyette tıbbi hizmetleri sağlayabilmektedir.

Malta özel kliniklere ve hastanelere sahiptir. Maltalı personelin, yabancı dilleri iyi konuştuğu ve hastalarla iyi iletişim kurduğu görülmektedir. Malta yakın dönemde, dünyada en iyi sağlık hizmetlerini sunan en üst beş ülkenin arasında sayılmıştır. Bu faktör medikal turistleri Malta' ya çeken faktörlerden biri olabilir.

Malta coğrafik konumu itibariyle, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve hem de Avrupa'dan müşteriler için çekici bir varış yeridir. Ortadoğu'dan hastalar, sunulan yüksek kaliteli hizmetlerle Malta'ya çekilebilir. Medikal turizm sadece konaklama ve turizm sektörüne fırsatlar sunmaz, hemşirelere, doktorlara da ekonomik fırsatlar sunmaktadır.

Bunun yanı sıra kaliteli teçhizatların ve tıbbi malzemelerin bulunması, yerel halkında sağlık hizmetlerinden daha kolay ve uygun fiyatlarla yararlanmasını sağlar. Ayrıca bu sektör uzmanlaşma için fırsatlar sunmaktadır, yani benzer tedavilerin sürekli yapılması bu konuda deneyim kazanılmasını sağlamaktadır (Farrugia, 2006).

2.2.4.2.3.6. Diğer Ülkelerde Medikal Turizm

Günümüzde medikal turizm organizasyonları uygulayan ülkeler arasında: Bolivya, Brezilya, Küba, Kosta Rika, Macaristan, Hindistan, İsrail, Ürdün, Litvanya, Malezya, Tayland, Belçika, Polonya, Singapur ve Güney Kore bulunmaktadır (Mugomba and C.Danell, 2007: 4).

Amerika' da, Kanada' da ve Avrupa' da sağlık hizmetlerinin fiyatlarının hızla artmasıyla birlikte medikal turizm Asya' da ortaya çıkmıştır. Bir kaç Asya ülkesi egemen olsa da, ülkelerin çoğu pazara girmeye çalışmaktadır (Connel, 2006: 1093; <http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html>).

Ayrıca ülkeler belirli hastalıkların tedavisinde veya ameliyatların yapımında uzmanlaşmıştır. Örneğin Doğu Avrupa ülkeleri Polonya ve Macaristan gibi ülkeler diş tedavisinde; Güney Afrika plastik cerrahide uzmanlaşmıştır. Karayip adaları ve Güney Amerika bu sektörde popülarite kazanmaktadır (Connell, 2006: 1093; Mugomba and C.Danell, 2007: 4).

Kısırlık, yüksek riskli gebelik gibi alanlarda uzmanlaşan İsrail, kendi vatandaşlarına, ülke dışında yaşayan Yahudilere ve komşu ülke hastalarına hizmet sunmaktadır. Ürdün ise yalnızca Orta Doğu' un bazı bölümündeki hastalara hizmet sunmaktadır.

Güney Afrika özellikle kozmetik ameliyatlarda ön plana çıkmaktadır ve tedavi fiyatları Amerika' a göre daha uygun olduğu için daha çok Amerika'dan hastaları kabul etmektedir. Arjantin ise plastik ameliyatları ile önem kazanmıştır.

Medikal turist kaynaklarından biri de Orta Doğudur. Özellikle Dubai, Bahreyn ve Lübnan yakın zamanda medikal turizm endüstrisini geliştirmek ve turist akışını kendilerine çekmek için çalışmalar yapmışlardır.

Dubai Orta Doğu pazarını ele geçirmek ve Asya' ya yönelik talebin bir bölümünü kendisine çekmek için sağlık bakım şehri kurmuştur. Ortadoğu da medikal turizm talebini artırmayı hedefleyen ülkelerin rakiplerine oranla fiyatları yüksektir. Dolayısıyla rekabet edemeyecek durumdadır bu nedenle kaliteyi ön plana çıkararak rakiplerinin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Dubai, Almanya'dan işinde uzman doktorları getirtmekte, Lübnan ise doktorlarının Amerika ve Avrupa'da eğitim almalarına önem vermektedir.

Suudi Arabistan, medikal turizmi ve özellikle kozmetik ameliyat ve diş hekimliğini hac yolculuğuyla (Hac), ülkeye ziyaret eden misafirlerle birleştirmeyi hedeflemektedir.

İran'ın sağlık bakanı, medikal turizm konusunda düşüncelerini "Hiçbir Ortadoğu ülkesi, tıbbi ustalık ve fiyatları bakımından İran'la yarışamaz bizde açık kalp ameliyatının fiyatı $ 10,000, Türkiye'de 18.000 $, İngiltere'de 40.000 $'dır. Bundan dolayı da hastalar arta kalan paralarını ülkeyi gezmek için kullanabilirler." şeklinde ifade etmiştir (Connell, 2006: 1095)

Singapur' un medikal turizm pazarlama kampanyasının amacı yılda bir milyon yabancı hastayı çekmektir. Malezya'nın ise medikal turizm beklentisi yaklaşık beş yılda 1.6 milyar amerikan dolarıdır (Mugomba and C.Danell, 2007: 4).

Özetle ifade etmek gerekirse, ülkeler medikal turizm pazarında daha ön planda olmak ve medikal turizm pastasından daha fazla pay almak için uzmanlaşma ve düşük fiyat uygulaması gibi birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedir. Çalışmanın bu

bölümünde medikal turizm faaliyetlerini gerçekleştiren ülkeler ele alınmış aralarındaki farklılıklar ve benzer noktalar açıklanmıştır.

2.2.4.2.4. Medikal Seyahatin Planlanması

Medikal seyahat planı yapmak basit bir iş gibi görünmesine rağmen, bir nebze telefon numaralarını toparlama ve ilgili doktordan randevu alma gibi bazı prosedürleri yerine getirmeyi de içermektedir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/>).

Medikal turizm kapsamında seyahat yapılırken temel bir plana gerek duyulmaktadır. Bu plan çerçevesinde araştırılması veya yerine getirilmesi gereken konular aşağıda belirtilmektedir.

- Tesislerin (tedavi merkezlerinin) araştırılması,
- Ülkenin araştırılması,
- Tesisler ile irtibata geçilmesi,
- Sigorta hakkında araştırma yapılması,
- Seyahat koşullarının sağlanması,
- Bilet rezervasyonu,
- Otel rezervasyonu,
- Yolculuğun planlanması.

2.2.4.2.4.1 Tesislerin (Tedavi Merkezlerinin) Araştırılması

Medikal Uygulamaların Araştırılması: Farklı ülkelerin ve medikal tesislerin (hastanelerin) araştırılması sundukları tedavi hizmetlerinin hastanın durumuna olan uygunluğunu belirlemek açısından önemlidir. Örneğin Tayland, plastik ameliyatlarda, eklem protezlerinde ve doğurganlıkta dünyada öncü ülke durumundadır. Singapur, karaciğer tedavilerinde ve kök hücre araştırmalarında ön plandadır. Meksika ise kesin kanser tedavisi alnında çok gelişmiş durumdadır. Ve Macaristan, en gelişmiş diş

kliniklerin bir kısmına sahiptir. Sonuç olarak ülkelere ve tesislere göre uzmanlık alanları değişmektedir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_Facilities/>).

İdeal Tedaviyi Alabilmek İçin, Tam Ve Doğru Bir Araştırma Yapmak Mutlak Bir Zorunluluktur: Sadece medikal tesisin web adresinden onun hakkında bilgi toplayarak araştırma yapmak yeterli değildir. Değişik internet adreslerinden, dergi, gazete gibi yazılı ve görsel kaynaklardan bilgi toplanması faydalı olacaktır. Bununla birlikte aile üyeleriyle, arkadaşlarla bilgi alışverişi yapılarak ve istenilen hastanenin doktorlarından alınan görüşlerle karar verilebilmektedir. Birçok medikal tesis dünya standartlarında hizmet sunarken, birçoğu da sunmamaktadır. Bu nedenle tesisin, akreditasyon belgesine sahip olup olmadığı, tedavi hizmetlerindeki başarı seviyesi, doktor ve hemşirelerin eğitim alt yapısı, hasta oranları ve tesislerin medikal geçmişi araştırılmalıdır (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_Facilities/>).

2.2.4.2.4.2 Ülkenin Araştırılması

Ülkenin Gelenek Ve Kültürünü Araştırma: Seçilen ülkenin mutlaka kültürü, politik iklimi, havası ve gelenekleri araştırılmalıdır. Bazı medikal turistler, ilk kez yurt dışına çıktıkları zaman karşılaştıkları kültürel şoka hazır olmamaktadırlar. Hepsi olmasa da bazı medikal tesisler, seyahat sırasında eşlik etme ve başlangıçta ziyaretçiyi hava limanından alma gibi hizmetleri yerine getirmektedir. Bu konuda medikal turizm seyahat acentaları, başından sonuna kadar tatili organize etmekte, ulaşım, konaklama, sigorta hizmetleri ve diğer prosedürleri yerine getirmekte ve turiste yardımcı olmaktadırlar.

Şunu da unutmamak gerekir ki, politik iklim ve hava gibi koşullar sürekli değişiklik göstermektedir. Bu yüzden seyahatin başlangıcında daha önceden yapılan araştırma sonuçlarında değişiklik olup olmadığı tekrar gözden geçirilmelidir

(<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_the_Country/>).

2.2.4.2.4.3 Tesisler İle İrtibata Geçilmesi

Medikal Tesisler İle İrtibata Geçilmesi Ve Randevu Alınması: Acele bir şekilde karar verip uçak biletlerini satın almadan, öncelikle seçilen tesisin ilgili tedavi için uygun olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Bunun ardından tesis ile doğrudan irtibata geçilmeli ve bilgi alınmalıdır. Böylece tüm gerekli bilgiler temin edilebilmektedir. Eğer hastane veya diş kliniğinin gerekli malzemeleri (örneğin: bir diz protezi) temin etmesi gerekirse, hastalar tarafından bekleme süresinin en aza indirilmesi istenmektedir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Contact_Medical_Facilities/>).

Her şeyden önce cevaplanması gereken bir takım sorular bulunmaktadır.

- Medikal tedavimi veya operasyonumu kim yerine getirecek?
- Tesis hangi niteliklere, belgelere ve tecrübelere sahip?
- Medikal hizmetleri hangi akredite birliği tarafından onaylanmıştır?
- Yapılacak olan tedavi için tercih edilen hastanenin başarı seviyesi nedir?
- Tesiste uluslararası standardizasyonu sağlayan akredite belgesi var mı? Ve denetleme raporlarını sizin de gözden geçirmeniz mümkün müdür?
- Tedavi öncesi, sırası ve sonrasında bakım ve idare desteği var mı?
- Tıbbi tesis ihmalcilik veya kaza sonrası hangi sorumlulukları üstlenecek?
- Tesis, tedavi öncesi, sırası ve sonrasında konaklama imkânı sağlayacak mı?
- Kusurlu veya başarısız tedavi olması durumda neler olacak?
- Tedavi sürecinde hastayı kim takip edecek, bu süreçte finansal sorumluluğu kim üstlenecek?
- Operasyon veya medikal tedavi ücretlerinin yanı sıra, tedavide gerekli olan malzeme, yiyecek vb. şeylerin ücretleri nedir?

İngilizce Konuşma: Her hasta, medikal tesis görevlilerinin kendi dilini konuşup konuşmadıklarını öğrenmek istemektedir. Hindistan, Singapur ve Tayland gibi ülkeler, hastanelerinde İngilizce dil bilen personel çalıştırmaya başladıklarında beri bu sıkça karşılaşılan bir problem olmaktan çıkmıştır. Bazı prestijli hastanelerin bir kısmı birçok dil bilen personeli çalıştırmaktadırlar (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Contact_Medical_Facilities/>).

2.2.4.2.4.4 Sigorta Hakkında Araştırma Yapılması

Yurt dışında tedavi olmak istendiği zaman mutlaka sigorta desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı uygulamalar sigorta kapsamına alınmamaktadır. Medikal turistlerin büyük çoğunluğu estetik ve plastik ameliyatlar için seyahat etmektedirler. Çoğunlukla bunun gibi uygulamalar sigorta kapsamına dâhil edilmemektedir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_Insurance/>).

2.2.4.2.4.5.Seyahat Koşullarının Sağlanması

Vize Şartlarının Araştırılması: Ülkelere göre vize şartları değişiklik göstermektedir. Bilet almadan önce gidilmesi planlanan ülke için gerekli olan hazırlıkların yapıldığından emin olunması gerekmektedir. Tayland' da turist vize yasalarında 1 Ekim 2006'da biraz değişiklik olmuştur.

Uzun Dönem İçin Hazırlık Yapma: Medikal turistlerin uzun süre yurt dışında kalabilmeleri için bazı prosedürler gerekmektedir. Kimse hastanede veya kumsalda dinlenirken vizesinin iptal olmasını istemez. Uçağa binmeden önce tüm ilgili belgelerin hazır olması gerekmektedir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Travel_Requirements/>).

2.2.4.2.4.6. Bilet Rezervasyonu

İnternet kullanılan dünyanın birçok yerine gitmek için uçak bileti bulmak oldukça kolay olmaktadır. Bilet rezervasyonu gibi işlemleri yapması için şirket kiralaman da mümkündür. Yolculukla ilgili tüm işletmeleri yürütme işi ile uğraşan çok sayıda medikal seyahat acentesi bulunmaktadır (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Book_Your_Ticket/>).

2.2.4.2.4.7. Otel Rezervasyonu

Otel Rezervasyonu: Çoğu şehir medikal turistlere her bütçeye uygun otel seçeneği sunmaktadır. İnternet aracılığıyla ilgili adreslerden varış yerindeki otel, restoran ve hastaneler hakkında fiyat, hizmet ve konum hakkında bilgilere ulaşılabilinmektedir. Otel rezervasyonlarında esnek kalmaya dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü beklenilenden daha kısa veya daha uzun kalmak gerekebilecektir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Book_Your_Hotel/>).

2.2.4.2.4.8. Yolculuğun Planlanması

Evrak işleri, rezervasyonlar ve bilet hazırlıkları sonrası medikal seyahatin eğlence ve tatil sürecinin planlanması sırası gelmiştir. Bunu hastanın kendisi planlayabileceği gibi acentalardan da destek alabilir ya da internetteki hazır programlar kullanılabilir (<http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Plan_Your_Itinerary>).

3
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem tespiti, verilerin toplanması ve analiz edilmesi işlemleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın asıl amacı medikal turizmin Türkiye'deki uygulamalarında, mevcut durumu ortaya koymaktır. Betimsel modelde amaç, eldeki problemi, bu problemle ilgili durumları, değişkenleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlayarak bir konudaki mevcut durumu araştırmak olduğu için bu araştırmanın modeli betimsel model olarak kabul edilmektedir.

Buradan hareketle bir anket oluşturulmuş ve 2008 yılı Ekim –Aralık arasında araştırmanın evreni olan İstanbul ve Ankara illerindeki özel hastane yöneticilerinden rastgele seçilen örneklem kitlesine uygulanmıştır. Katılımcılar seçilirken herhangi bir sıralamaya tabi tutulmadan tamamen rastgele olarak seçilmiş olup tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak birçok katılımcı anketin uygulanmasına çeşitli nedenlerden dolayı izin vermemiş ve cevaplamaktan kaçınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Ankara ve İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastane yönetimleri olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınacak özel hastane sayısı ve hastanelere ait iletişim bilgileri TC. Sağlık Bakanlığı ve bakanlığa bağlı İl Sağlık Müdürlüklerinden temin edilmiştir. Bu kapsamda 2008 yılı verilerine göre Ankara'da 23 ve İstanbul'da 144 olmak üzere toplam 167 özel hastane bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında öncelikle mail ve telefon yardımıyla anket uygulaması başlatılmış ancak hiçbir şekilde geri dönüşüm alınamamıştır. Bu doğrultuda yüz yüze görüşülerek anket

uygulaması yapılmaya karar verilmiş ve Ekim 2008 içerisinde İstanbul'a gidilmiştir. İstanbul'da ki özel hastanelerin yoğun olduğu merkezlerden başlayarak tüm özel hastanelere ulaşılmaya çalışılmış ve neticede 102 özel hastane yöneticisiyle görüşülmüştür. Anket uygulaması Ankara'da Ekim-Kasım 2008 içerisinde gerçekleştirilmiş olup 18 yöneticiyle görüşülmüştür. Anket uygulaması toplamda 120 katılımcıyla tamamlanmıştır. İncelenen anketlerden 3 tanesi yanlış doldurma, eksik bilgi verme gibi nedenlerden dolayı iptal edilmiş ve araştırma 117 anketle tamamlanmıştır. Krejcie ve Morgan (1970), değerlendirmelerin oranlara göre yapılacağı araştırmalarda evren hacminin büyüklüğüne karşılık örneklem büyüklüğünün ne kadar alınması gerektiğine ilişkin genel bir tablo önermişlerdir. Söz konusu tabloda, 0,05 anlamlılık düzeyi ve ±0,05hata oranında, evren hacminin 160 olması halinde örneklem büyüklüğü 113 olarak, 170 olması halinde ise 118 olarak hesaplanmıştır (Ural ve Kılıç, 2006; 48-49). Aynı şekilde internet üzerinden Creative Research System'in araştırmacıların hizmetine sunduğu (http://www.surveysystem.com/sscalc.htm) örneklem büyüklüğü hesaplamasına da başvurulmuş %95 güven düzeyi (0,05 anlamlılık düzeyine gelen güven düzeyidir. Güven düzeyi 1-α şeklinde ifade edilebilir. 1-0,05=0,95=%95) için 167 olarak girilen evren hacmine karşılık örneklem büyüklüğü 117 olarak hesaplanmıştır.

3.3. Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın literatür bölümü, önceden hazırlanmış tez, kitap, bilimsel makale, haber, röportaj, söyleşi gibi kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Medikal turizm ve ilgili tüm başlıklar araştırmanın "Kavramsal Çerçeve" bölümünde yer almaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket, telefonla mülakat ve yüz yüze görüşme teknikleri tercih edilmiştir. Söz konusu anket, konuyla ilgili literatür taraması, ilgililerin ve konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınarak araştırma amacına uygun olarak belirlenen toplam 17 sorudan oluşturulmuştur. Anket sorularının hazırlanmasında Pınar Yalçın'ın 2006 yılında hazırladığı yüksek lisans tezine ait anket temel alınmış, gerek duyulmayan sorular çıkarılmış ve mevcut duruma, güncel bilgilere ve bu araştırmanın amacına yönelik sorular eklenerek anket geliştirilmiştir.

Anket formunda öncelikle medikal turizm hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Anketin ilk 5 sorusu hastane hakkında kısa bilgiler içermektedir. 6-16. sorular ise hastane hakkında detaylı bilgiler ile medikal turizm faaliyetlerinin gerçekleşip gerçekleşmediği yönünde bilgi verici sorulardan oluşmaktadır. Anketin son sorusu ise konuyla ilgili düşünceleri almaya yönelik açık uçlu bir sorudur.

3.4. Verilerin Analizi

Anketin birinci bölümü araştırmaya katılan hastaneler hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların medikal turizm faaliyetlerini ne derecede gerçekleştirdikleri, medikal turizm için yeterli alt ve üstyapı olanaklarına sahipliklerini ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Katılımcılardan ikinci bölümde yer alan soruları “Evet” ve “Hayır” seçenekleri ile cevaplamaları istenmiştir. Veriler SPSS (Statical Packages for the Social Sciences) programıyla analiz edilerek yorumlar yüzde (%) ve frekans (Sayı, n) alınarak tablolaştırılmıştır.

Araştırmada amaç mevcut durumu irdelemek ve mevcut durumu ortaya çıkararak çözüm önerileri geliştirmektir. Elde edilen sonuçlar araştırmanın “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde sunulmuştur.

4
BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma kapsamında İstanbul ve Ankara'daki özel hastanelerde yapılan anketlerin değerlendirilmesi genel anlamda hastanelerin medikal turizm faaliyetlerindeki mevcut durumlarını, medikal turizm faaliyetlerini gerçekleştirebilecek yeterli alt yapı, üst yapı, teknolojik donanım, eğitimli ve yeterli sayıda personel sahipliğini ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Bu kapsamda elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular, aşağıda tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmaya katılan hastaneler hakkında bilgi sahibi olmak adına sorulan sorulara yönelik analizler "Yüzde (%)" ve "Frekans (Sayı, n)" alınarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6

Araştırma kapsamındaki hastanelerin bulundukları illere yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
İstanbul	99	84,6
Ankara	18	15,4
Toplam	117	100,00

Tablo 6 araştırma kapsamına alınan illere yönelik bulguları göstermektedir. Araştırma kapsamına alınan iller İstanbul ve Ankara olup toplam katılımcı sayısı 117'dir. Bu kapsamda katılımcıların % 84,62'sı (99 hastane) İstanbul'da ve %15,4'ü (18 hastane) Ankara'da faaliyet göstermektedir.

Tablo 7

Medikal turizm kapsamında tedavi olmak amacıyla hasta gelip gelmediğine yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	18	15,4
Hayır	99	84,6
Toplam	117	100,00

Tablo 7'de araştırma kapsamındaki özel hastanelere medikal turizm faaliyetleri için hasta gelip gelmediğine yönelik bulgular yer almaktadır. Buna göre araştırma kapsamındaki hastanelerin % 15,4'üne medikal turizm kapsamında hasta gelmektedir. Hastanelerin %84,6 gibi önemli bir bölümüne bu kapsamda hasta gelmemektedir.

Tablo 8

Hastanelerde, hastaların sorunlarıyla ilgilenmek amacıyla oluşturulmuş bir birim veya görevli bir personel bulundurup bulundurmadıklarına yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	104	88,9
Hayır	13	11,1
Toplam	117	100,00

Tablo 8 Hastanelerde hastalarla ilgilenmek amacıyla oluşturulmuş bir birim veya görevli bir personel bulundurup bulundurmadıklarına yönelik bulguları içermektedir. Buna göre araştırma kapsamındaki hastanelerin % 88,9'unda hastalarla ilgilenmek amacıyla oluşturulmuş bir birim veya görevli personel bulunmakta % 11,1'inde ise böyle bir birim veya personel bulunmamaktadır.

Tablo 9

Hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için yeterli sayıda ve eğitimli personele sahip olup olmadıklarına yönelik bulgular

Değerler	Frekans	Yüzde
Evet	25	21,4
Hayır	92	78,6
Toplam	117	100,00

Tablo 9'da araştırma kapsamındaki hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için yeterli ve eğitimli personel sahiplikleri yer almaktadır. Bu kapsamda hastanelerin %21,4'ü yeterli ve eğitimli personele sahip olduklarını % 78,6'sı ise sahip olmadıklarını beyan etmiştir.

Tablo 10

Hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için bir veya birkaç yabancı dil bilen personele sahip olup olmadıklarına yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	25	21,4
Hayır	92	78,6
Toplam	117	100,00

Tablo 10 incelendiğinde araştırma kapsamındaki hastanelerin % 21,4'ünde yabancı dil bilen nitelikli personel bulunduğu, %78,6'sında ise yabancı dil bilen nitelikli personelin olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 11

Araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında (JCI, ISO) yeterli teknolojik donanıma sahipliğine yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	114	97,4
Hayır	3	2,6
Toplam	117	100,00

Tablo 11'de araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında yeterli teknolojik donanıma sahipliğine yönelik bulgular yer almaktadır. Hastanelerin % 97,4'ü medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında yeterli teknik donanıma sahip olduklarını belirtirken % 2,6'sı ise bu kapsamda yeterli olmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 12

Araştırmaya katılan hastanelerin farklı dilleri konuşan hastalarla iletişim kurmak için anlaşmalı olduğu çevirmenlerin olup olmadığına yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	16	13,7
Hayır	101	86,3
Toplam	117	100,00

Araştırmaya katılan hastanelerin farklı dilleri konuşan hastalarla iletişim kurmak için anlaşmalı olduğu çevirmenlerin olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya yönelik bulgular tablo 12'de verilmiştir. Bu bağlamda anlaşmalı çevirmen bulunduran hastanelerin oranı %13,7'dir. Herhangi bir çevirmenle anlaşması olmayan hastane oranı ise % 86,3'tür.

Tablo 13

Araştırmaya katılan hastanelerin, hastalar için özel ulaşım imkânlarına (havaalanı/terminalden hastaneye, hastaneden konakladıkları yere vs.) sahipliğine yönelik bulgular

Değerler	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	12	10,3
Hayır	105	89,7
Toplam	117	100,00

Tablo 13'te hastanelerin medikal turizme yönelik hastalar için özel ulaşım imkânlarına sahipliği sorgulanmış olup %10,3 oranıyla "Evet" ve % 89,7 oranıyla hayır cevabı alınmıştır.

Tablo 14

Araştırmaya katılan hastanelerin sundukları medikal hizmetleri turistik faaliyetlerle birleştirip birleştirmediğine yönelik bulgular

Değerler	Frekans	Yüzde
Evet	8	6,8
Hayır	109	93,2
Toplam	117	100,00

Araştırmaya katılan hastanelerin sundukları medikal hizmetleri turistik faaliyetlerle birleştirip birleştirmediği sorulmuş ve bulgular tablo 14'te gösterilmiştir. Bu bağlamda araştırmaya katılan hastanelerin % 6,8 bu soruya "Evet" cevabını verirken %93,2'lik büyük bir oranı "Hayır" cevabını vermiştir.

Tablo 15

Araştırmaya katılan hastanelerin "Sunduğunuz medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde mi gerçekleştiriyorsunuz?" Sorusuna verdiği cevaplara yönelik bulgular

Değerler	Frekans	Yüzde
Evet	8	6,8
Hayır	109	93,2
Toplam	117	100,00

Tablo 15 hastanelerin sundukları medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde mi gerçekleştirdiklerini gösteren bulguları içermektedir. Bu kapsamda araştırmaya katılan hastanelerin %6,8'i sundukları medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde gerçekleştirirken %93,2 gibi büyük bir kısmı medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde gerçekleştirmemektedir.

Tablo 16

Araştırmaya katılan hastanelerin uluslararası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren belge sahipliğine yönelik bulgular

Değerler	Frekans	Yüzde
Evet	108	92,3
Hayır	9	7,7
Toplam	117	100,00

Tablo 16'da araştırmaya katılan hastanelerin uluslar arası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren JCI, ISO vb belgeye sahip olup olmadığına yönelik sonuçlar görülmektedir. Buna göre hastanelerin % 92,3'lük büyük bir bölümü akreditasyon belgesine sahipken % 7,7'lik bir bölümü akreditasyon belgesine sahip değildir.

Tablo 17

Araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm kapsamında özel girişimlerde (toplantı, konferans, ilgili derneklere üyelik vs.) bulunup bulunmadığına yönelik bulgular

Değerler	Frekans	Yüzde
Evet	18	15,4
Hayır	99	84,6
Toplam	117	100,00

Tablo 17'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan hastanelerin % 15,4'ü medikal turizm kapsamında toplantı, konferans gibi özel girişimlerde bulunurken %84,6'sı ise bulunmamaktadır.

5
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilerin analizi sonucunda önemli görülen bulgulardan elde edilen sonuçlar ve konuyla ilgili çözüm önerileri yer almaktadır.

Araştırmaya katılan hastanelerin sadece %15,4'lük bir kısmına medikal turizme yönelik hasta gelmektedir. Hastanelerin sadece % 6,8'i sundukları sağlık hizmetlerini turistik faaliyetlerle birleştirirken yine aynı oranda hastane medikal turizm faaliyetlerini bir paket tur dahilinde gerçekleştirmektedir. Hastanelerin % 15,4'lük bir kısmı medikal turizme yönelik toplantı konferans, seminer veya ilgili derneklere üyelik gibi birtakım özel girişimlerde bulunurken % 84,6 gibi büyük bir kısmı medikal turizm için özel girişimlerde bulunmamaktadır. Buna karşın araştırmaya katılan hastanelerin % 92,3'lük önemli bir çoğunluğu ulusalar arası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren akreditasyon belgesine sahiptir ve %97,4'ü Medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında yeterli teknolojik donanıma sahip olduklarını beyan etmiştir. Bu bulgular ışığında araştırmaya katılan hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için uygun koşullara sahip olduğu fakat mevcut medikal turizm faaliyetlerinin yetersiz olduğu söylenebilir. Buradan hareketle araştırmanın genel amacına yönelik hipotez 1 "Türkiye'de medikal turizm uygulamaları yeterli değildir." ve hipotez 2 "Ankara ve İstanbul'da bulunan özel hastanelerin medikal turizm faaliyetleri için yeterli alt ve üst yapı olanakları bulunmaktadır." kabul edilmiştir.

Literatür incelendiğinde (Yalçın, 2006. Genç, 2007. Kurşun, 2007. Akbaş, 2008. Kiremit, 2008) medikal turizm kapsamında gelen yabancı hastaların Türkiye'yi tercih etmesinin en önemli nedenlerinin başında fiyatların uygun olması ve sağlık hizmetlerinin kalitesi gelmektedir. Bunlara ek olarak bazı hizmetlerin kendi ülkelerinde sigorta kapsamında olmaması ve kendi ülkelerindeki uzun bekleme listeleri medikal hastaların Türkiye'yi tercih etmelerinde önemli etkenler olduğu görülmektedir.

Türkiye'de sunulan sağlık hizmetlerinin kaliteli olması, maliyetlerin diğer ülkelere kıyasla düşük olması, iklim koşullarının uygunluğu, tatil fırsatlarının çokluğu, kısa bekleme süreleri, uzman hastane ve yeterli teknolojik donanım sahipliği gibi etkenler göz önünde bulundurularak plan ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Uygulanabilir planların ve stratejilerin Türkiye'nin mevcut medikal turizm faaliyetlerini arttıracağı ve medikal turizmde rakip ülkelerin önüne geçmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde (Yalçın, 2006. Genç, 2007. Kurşun, 2007. Akbaş, 2008. Kiremit, 2008), Türkiye'de medikal turizm kapsamında gelen hastalara sunulan hizmetlerde karşılaştıkları sorunların başında tanıtım eksikliği ve Türkiye'nin sahip olduğu olumsuz imaj ve finansman sorunu geldiği görülmektedir. Sağlık insanın sahip olduğu en değerli varlığıdır ve dolayısıyla tedavi olmak için seçilen ülke ve hastanenin güvenilir olması oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye'nin sahip olduğu olumsuz imajın düzeltilmesine yönelik çalışmalar Türkiye'nin medikal turizm kapsamında daha çok tercih edilmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte kurumsal olarak yapılan tanıtım faaliyetlerinin etkisinin sınırlı olduğu ve daha az kitleye ulaşılabildiği düşüncesiyle Türkiye'nin turistik reklam ve tanıtım faaliyetlerinde medikal turizme yönelik tanıtımların arttırılmasının mevcut medikal turizm hareketlerinin ve medikal turizmden elde edilen gelirin de artmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye'de medikal turizmin yeri, önemi ve gelişimi yurt içi ve yurtdışında tüm ilgililerin dikkatini çekecek şekilde anlatılmalıdır. Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Özel sektör işbirliği içerisinde yazılı ve görsel basında reklam ve tutundurma faaliyetlerini gerçekleştirebilir, medikal turizm ile ilgili kongre, fuar ve konferanslara katılım arttırılabilir ve Türkiye'nin sahip olduğu olanakları ön plana çıkarmaya yönelik fuarlar düzenlenebilir.

Medikal turizm hareketlerinin mevcut turizm hareketlerinde olduğu gibi turizm temsilcileri, turizm yatırımcıları ve turistik hizmet sağlayıcılarla birlikte değil bunların dışında gelişen bir hareket olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle medikal turizm kapsamında yapılacak tüm faaliyetlerin turizm temsilci ve yatırımcılarıyla birlikte asıl medikal hizmet sağlayıcısı olan hastaneler ve sağlık bakanlığı ile eşgüdümlü olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Medikal turizmde pazar payının arttırılması için öncelikle hedef pazar seçiminin yapılması ve hedef pazara yönelik pazarlama karmasının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle komşu ülkeler ve Türkiye açısında kolay pazarların tercih edilmesi yapılan çalışmaların verimliliğini arttırabilir. Bu kapsamda öncelikle Türki Cumhuriyetler, Suriye, Irak, İran gibi komşu ülkeler başta olmak üzere özellikle Türk vatandaşların yoğun olarak yaşadığı Almanya, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ülkeleri tercih edilebilir. Hedef pazar seçimiyle birlikte medikal hizmetlerin hangisinde ön planda olunacağının da tespit edilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye, kalp hastalıkları, göz hastalıkları, diş hastalıkları, estetik operasyon ve tüp bebek tedavisi gibi hangi sağlık hizmetinde daha ön planda olabilir, hangisinde daha başarılıdır ve hangisinde yeterli alt ve üst yapı olanakları mevcuttur gibi soruların iyi analiz edilmesi ve planlı bir şekilde hedef pazara yönelmek gerekmektedir.

Medikal turizm kapsamında gelen hastalara yönelik paket turların hazırlanması Türkiye'nin medikal turizm konusunda cazibesini arttıracak önemli bir faaliyet olacaktır. Bu paket turlarda öncelikle tedavi başta olmak üzere ulaşım, konaklama, turistik gezi, dil probleminin aşılması için konusunda uzman personel desteği gibi unsurların uzmanlarla birlikte dikkatlice planlanması ve ilgili pazarda tanıtımının eksiksiz yapılması gerekmektedir. Diğer turizm türlerinde olduğu gibi hazırlanan bu paket turlara yönelik ücretsiz tanıtım turlarının, indirimli turların düzenlenmesinin tanıtım açısından oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

Medikal turizm hizmetleri sunacak hastanelere yönelik standartların belirlenmesi gerekmektedir. Dünyada bu standartları JCI (Joint Commission International) ve ISO (Uluslar arası Standardizasyon Birliği) belirlemektedir. Türkiye'de JCI ile akredite edilmiş hastane sayımız 30'a yaklaşmaktadır ve teknoloji, donanım ve tecrübeli insan kaynağı ile göz kamaştıran bir konumdadır (Aydın, 2009; 3) Bu kapsamda konuyla ilgili uzman birimler kurularak düzenli ve dikkatli denetimlerle standartlara uygun olmayan hastanelerin medikal turizm faaliyetlerini gerçekleştirmesi engellenmelidir. Çünkü sağlık riske atılmayacak bir değerdir ve riskli bir durumun gündeme gelmesi medikal turizm hareketlerine önemli boyutlarda zarar verebilir. Bu konuda uluslar arası standardizasyon sağlayan akreditasyon belgelerine sahip olunmasının hastanelerin güvenilirliğini arttıracağı düşünülmektedir.

Sağlık hizmetlerinde sonuçlar uzun vadede alınmaktır. Tedavi süreci, iyileşme ve kontrol süreci ile birlikte kalıcı ve devamlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla sadece günübirlik müşteri memnuniyetinin sağlanmasının yeterli olmadığı, bu kapsamda önemli bir kalite kontrol mekanizmasıyla faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşünülmektedir.

Sağlık hizmetlerinde ve medikal turizmde kalitenin arttırılmasında ve devamlılığın sağlanmasında uzman personel istihdamının önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda yabancı dil bilgisi yeterli uzman doktor ve sağlık personeli istihdamı yapılmalı ve mevcut personele konuyla ilgili eğitim olanakları sunulmalıdır. Ayrıca hastanelerde yabancı uyruklu hastalara yönelik yabancı hasta departmanı ve halkla ilişkiler departmanı kurulması ve bu departmanlara alanında tecrübeli ve yabancı dil bilgisi yeterli olan personel istihdamının sağlanmasının müşteri memnuniyetini arttıracağı düşünülmektedir.

Medikal turizm kapsamında gelen hastalar tedavi olmalarının yanı sıra Türkiye'nin oldukça zengin tatil imkânlarından da yararlanmak istemektedir. Buradan hareketle medikal turizm kapsamında hizmet verecek yatırımların teşvik edilerek hizmetlerin kolay birleştirilebilmesi için özellikle hastalara gezi, eğlence, dinlenme vb. imkanları sunan ve tatil yörelerine ulaşımın kolay olduğu yerlerde kurulmasının, sigorta şirketleri, otel, tur operatörü, acenta ve hastanelerin entegrasyonunun sağlanarak tarafların haklarının korunmasına yönelik yaptırımların belirlenmesinin medikal turizm faaliyetlerinin gelişimini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Yurt dışında faaliyet gösteren büyük ölçekli şirketlerle anlaşmalar yapılarak işverenlerin çalışanlarına Türkiye'de tedavi alternatifleri sunması sağlanabilir. Bu durumun işverenlerin tasarruf etmesini sağlamakla birlikte Türkiye'nin medikal turizm hareketlerine ivme kazandıracağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin medikal turizm hareketlerini arttırarak elde edilen gelirlerin arttırılmasına yönelik yeterli altyapı ve üst yapı faaliyetleri ile sosyal ve kültürel imkanların bulunduğu, buna karşın Türkiye'nin dünya medikal turizm pastasından yeteri kadar pay alamadığı söylenebilir. Bu durumun öncelikle eksik ve plansız reklam ve tanıtım faaliyetlerinden kaynaklandığı bununla birlikte nitelikli

personel sayısının az olması, ilgili birimlerdeki koordinasyon sorunu gibi sebeplerin de etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, özel sağlık sektörü ve özel turizm sektörü ile diğer ilgililerin birlikte hareket ederek eşgüdümün sağlanması, nitelikli personel istihdamının gerçekleştirilmesi ve bununla birlikte reklam ve tutundurma faaliyetlerinin planlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Kısaca medikal turizm bir ülke politikası olarak görülmeli ve çalışmaların bu doğrultuda arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Altınay, Mehmet,**"Alternatif Turizm",** Türsab Dergisi, Sayı 151, Ağustos 1996, ss.59-60.

Akbaş, Hayati (2008) **"Sağlık Turizminde Türkiye'nin Yeri ve Önemi"** Sağlık Turizmi Bülteni, Ocak - şubat 2008, yıl:1, sayı:1

Akşit, Selahattin (2007) **"Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm"** http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_23/26-%20_441-460.%20syf._.pdf (2008, Şubat 5).

AMA (The American Medical Association), (2007) **"Report B: Medical Travel Outside the U.S. , OMSS Governing Council Report "** June 2007, http://www.ama-assn.org/ama1/pub/upload/mm/21/a07rep-b.pdf (2008, Şubat).

Arıkan, Rauf (2004), **"Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama"** 4. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Aycı, Ali. (2004). "**Türk Turizm Pazarının Geliştirilmesinde İkinci Konut ve Ev Pansiyonculuğundan Yararlanılması Yollarının Araştırılması**" Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).

Aydın, Dursun. (2009), **"Türkiye'de Medikal Turizmin Geleceği"** Sağlık Turizmi Bülteni, Ocak-Şubat 2009, Yıl: 2, Sayı 7, Ss: 3.

Burkett, Levi (2007) **"Medical Tourism, Concerns, Benefits, And The Amerıcan Legal Perspectıve**" Journal of Legal Medicine, Volume, 28:2, 223 – 245, Taylor&Francis Group

Chacko, Pheba (2007), **"Medical Tourism in India: Issues and Challenges"** MBA Review, ICFAI University Pres, Vol 4, Issue No 12 pp:123-129; Icfai Busıness School (IBS),Ahmedabad

(http://202.131.96.59:8080/dspace/bitstream/123456789/113/1/Medical+Tourism-pheba+Chacko.pdf) (Aralık, 2007).

Connell, John, (2006), **"Medical tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery"** Tourism Management 27 (2006) 1093–1100

Çavuş, Şenol (1994), **"Termal Turizmi ve Sandıklı Termal Turizm Potansiyeli"** Türkiye, Kalkınma Bankası, Turizm Yıllığı, Haziran 1994, Desen ofset, Ankara

Çil, Burhan (2002), **"İstatistik"** Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Detay Yayıncılık Ankara.

Çontu, Mehmet (2006)**, "Alternatif Turizm Çeşitleri Ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği"** Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

Demirgil, Hakan (2008), **"SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri"** Editör: Şeref Kalaycı, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Dinçer, S., (1995) **"Doğu Karadeniz Yaylalar Bölgesinde Kültürel-Fiziki Çevre Etkileşimi ve Turizm İlişkileri Üzerinde Bir İnceleme",** İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, Cemal (2000), **"Ankara'da Termal Turizm Potansiyeli"** Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı (Master Tezi)

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1985), **" V. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989)**, DPT Yayın no:1974, Ankara (http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf)

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1990), **" VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994)**, DPT Yayın no:2174, Ankara (http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf)

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1996), **“ VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000)**, DPT Müsteşarlığı, Ankara (http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf)

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000), **“ Uzun Vadeli Strateji ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005)**, DPT Müsteşarlığı, Ankara (http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf)

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2007), **“ Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2007-2013; Turizm Özel İhtisas Komisyanu Raporu)**, DPT, Ankara (http://ekutup.dpt.gov.tr/turizm/oik679.pdf)

Erdoğan, Nazmiye (2003) **“Kitle Turizmi, Alternatif Turizm Ve Ekoturizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme”** Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek okulu, http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/Erdogan.doc (Aralık, 2007)

Farrugia, Joseph (2006), **“Tourism Opportunities (I), Medical Tourism – What Prospects?”** The Tımes, Wednesday, May 31, 2006 http://www.maltaemployers.com/Portals/22/Series%20of%20Articles%20-%20Health%20Tourism%20I.pdf (2007, Kasım)

Fennel, David A. (1999). **“Ecotourism; an Introduction”** published by Routledge, London

Forgione Dana A. and C. Smith, Pamela, (2006), **“Medical Tourism and Its Impact on the US Health Care System”** J Health Care Finance 2006;34(1):27–35, Aspen Publishers, Inc

G. Garcia, Ma. Aurora and M. Besinga, Camille Alessandra (2006) **“Challenges and Opportunities in the Philippine Medical Tourism Industry”** The SGV Review, Volume 4, Number 1 June 2006, 41-45 http://www.ey.com/global/download.nsf/Philippines/SGV_Review_June_2006/$file/sgvreview_june2006.pdf (2007, Kasım)

Garcia-Altes, Anna (2005), "**The Development of Health Tourism Services**" Annals of Tourism Research, Vol. 32, No. 1, pp. 262–266, 2005

Genç, Uğur (2007), "**Türkiye'de Sağlık Turizmi"** Çerçeve dergisi; Sağlıkta "Sağlıklı Bir Dönüşüm" Yıl: 15, Sayı: 43, Ss: 96-97 Haziran 2007 (http://www.musiad.org.tr/yayinlarRaporlar/detay.asp?yayinRapor=43&k=1) (2007, Aralık 20).

Göksu, Yusuf Ziya, (2002). **"Mevsimselliğin Azaltılması ve Turizmin Çeşitlendirilmesi Termal Turizm (Sağlık Turizmi)"** TC Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri I.cilt, 12-14 Nisan 2002, Ankara

Gündüz, Sultan (2004), "**Ankara İli Kalecik İlçesinde Tarımsal Turizme Uygun Alanların Saptanması Ve Tarımsal Turizm Modelinin Oluşturulması Üzerine Bir Araştırma"** Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalı (Doktora Tezi).

Kahraman, Nüzhet ve Türkay, Oğuz (2006), **"Turizm ve Çevre"** Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara

Kiper, Tuğba (2006). **"Safranbolu Yörük Köyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi"** Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalı (Doktora Tezi).

Kiremit, Aysun Şebnem. (2008) **"Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma"** Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.

Kozak, Nazmi, Kozak, Meryem Akoğlan. ve Kozak, Metin. (2001), **"Genel Turizm"** 5. Basım Detay Yayıncılık, Ankara

Kozak, Nazmi, Kozak, Meryem Akoğlan. ve Kozak, Metin., (2006), **"Genel Turizm; İlkeler - Kavramlar"** 6. Basım Detay Yayıncılık, Ankara

Kozak, Nazmi (1992), **"Türkiye'de Termal Turizmi Sempozyumu"** Anatolia Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi, Yıl:3, Sayı: 33-34, Eylül-Ekim 1992.

Kurşun, Bahar (2007), **"Türkiye, Yabancı Hastaların Şifa Merkezi Oldu"** 28.04.2007 http://www.forumgazetesi.com/haber_detay.asp?haber_id=16123

Löle, Aylin Ve Özcan, Ayla (2006), **"Şimdi de Tıp Turizmi"** Vatan Gazetesi, 05.03.2006,http://www.gazetevatan.com/root.vatan?exec=haberdetay&tarih=05.03.2006&Newsid=72630&Categoryid=2

Maç, Nazlı (2006), **"Alternatif Turizm Potansiyeli ve Konya"** Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 06.04.2006, sayı: 2006-255-215 Konya

Maini, Anil K. (2009), **"Sağlık Turizminin Geleceği"** Sağlık Turizmi Bülteni, Ocak-Şubat 2009, Yıl: 2, Sayı 7, Ss: 22.

Mugomba, Chipo and Caballero-Danell, Sara (2007), **"Medical Tourism, and its Entrepreneurial Opportunities - A Conceptual Framework for Entry into the Industry"** Tourism and Hospitality Management Master Thesis No. 2006:9, January 2007, School of Business, Economics and Law, Göteborg University (https://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/4671/1/2006_91.pdf) (2008, Ocak).

Oruç, Onur (2004), **"Bir Alternatif Turizm Türü Olan Doğa-Atlı Spor Turizminin Kastamonu Örneği Üzerinde İrdelenmesi"** Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Önder, Serpil ve Polat, Ahmet Ertuğrul (2004), **"Konya İli Karapınar İlçesi'nin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve Swot Analizi"** Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 18 (33): (2004) 80 - 86

Özgüç, Nazmiye. (1998). **"Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler"** Çantay Kitabevi. İstanbul

Özsoy, Eda (2007), **"Türk Girişimci İngiliz Pazarından Nasıl Pay Alır?"** Turizmde bu sabah, 29.01.2007. http://www.turob.com/NewsDetail.aspx?newsId=5522

Öztürk, Yüksel ve Yazıcıoğlu, İrfan (2002). **"Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma"** Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi / Yıl: 2002, Sayı :2, Ss: 183-195.

Reiner, J., (1998), **"Tourism Development in Peripheral Regions of Post-Soviet States: A Case Study of Strategic Planning on Hiiumaa, Estonia"** International Planning Studies, ABD.

Sarı, Cemali (2007), **"Antalya'nın Alternatif Turizm Kaynakları ve Planlaması"** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya (Beşeri ve İktisadi Coğrafya) Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Sayılı, Murat. Akça, Hasan. Duman, Teoman. Esengün Kemal. **"Psoriasis Treatment Via Doctor Fishes as Part of Health Tourism: A Case Study of Kangal Spring, Turkey"** Tourism Management 28 (2007) 625–629

Teh, Ivy and Chu, Calvin (2005), **"Special Report: Medical Tourism Supplementing Growth with Medical Tourism by of Synovate Business Consulting"** APBN, Vol: 9, No: 8, pp: 306-311 (http://www.synovate.com/bc/pdf/Supplementing%20Growth%20with%20Medical%20Tourism.pdf) (2007, Kasım 28)

Tengilimoğlu, Dilaver, Sevin, H. Dilek. Ve Ak, Bilal, **"Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Termal Turizmin Geliştirilmesi"**, IV. Ulusal Sağlık ve Hastane Yönetimi Sempozyumu, 27-28 Eylül, İstanbul 2001

Tunç, Azize ve Saç, Firuzan. (1998) **"Genel Turizm".** Detay Yayıncılık, Ankara

Turizm Bakanlığı (1993) "**Sağlık Turizmi ve Turizm Sağlığı**", T.B. Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Yayın No:1993-8, 1993, Ankara

Uçkun, Gazi ve Türkay, Oğuz **"Alternatif Turizm Türlerinin Sürdürülebilirliği"** http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/UCKUN_TURKAY.doc

ULUCAK, Emir M. (2000). "**Turizmin Turistik Yörelerdeki Sosyo-Kültürel Yaşama Etkileri ve Fethiye Yöresinde Bir Uygulama"** Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)

Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim. (2006) **"Bilimsel Araştırma süreci ve SPSS ile Analizi; SPSS 10.00 – 12.0 for Windows"**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Uygur, Selma M. Ve Baykan, Eda (2007), **"Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri"** Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2007 Sayı: 2

Yalçın, Pınar (2006), **"Türkiye'de Sağlık Turizminde Altyapı Oluşturulma Gereği ve Sağlık Kurumlarına Yönelik Bir Araştırma"** Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Hastane İşletmeciliği Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)

Yıldıral, Zeliş (2006), **"Hem Tedavi Ol Hem Tatil Yap"** Zaman Gazetesi, Cumartesi eki, sayı: 31, ss:8, 1 Temmuz 2006, cumaertesi.zaman.com.tr/images/2006/07/01/cumaertesi.pdf

Yıldız, Sevcan (2006), **"Termal Turizm"** Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Turizm Sektörü, Y/45, N/533, Mayıs 2006, ss:58-62

İnternet Kaynakları (Tüm kaynaklar 05.03.2009 tarihinde 10.00 ve 18.00 saatleri arasında güncellenmiştir.)

http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF679A66406202CCB08F9873A8E009DA42
http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A183466974C3824B6070A
http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A1834D877060DCDB2BBCA
http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2B81939FD5B60AFA136DF7714D282500
http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF4A7164CD9A18CEAEB245F029F97056F0
http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A18348020F3B0746F34B3
http://www.maximumbilgi.com/default.asp?sx=mkl&ID=10346
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=324
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=80
http://www.healthmedicaltourism.org/Earliest_Medical_Tourism_Centers/
http://www.healthmedicaltourism.org/Greek_Medical_Tourism/
http://www.healthmedicaltourism.org/Ancient_Roman_Medical_Tourism/
http://www.healthmedicaltourism.org/Japanese_Onsen/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Today/
http://www.twarp.com/healthtourism.htm
http://www.icep.org.tr/english/medical.asp
http://www.trt.net.tr/wwwtrt/hdevam.aspx?hid=175241&k=5
http://www.expresstraveland tourism.com/200309/lookin01.shtml
http://www.recoverdiscover.com/
http://www.healthmedicaltourism.org/Indian_Medical_Tourism/
http://www.medindia.net/patients/medical_Tourism/medicaltourism_about.htm
http://en.wikipedia.org/wiki/Medical_tourism
http://www.tatnews.org/tourism_news/3376.asp
http://www.tatnews.org/special_interest/health_medical_tourism/3423.asp
http://www.medretreat.com/templates/UserFiles/Files/MedRetreat%20Medical%20Tourism%20Presentation%20-%20Consumer.pdf
http://www.medtripinfo.com/node/2
http://news.xetica.com/medical-tourism-news.html
http://www.medicalnomad.com/Accreditation.jsp

http://www.grupmesa.gen.tr/mesa_yasam/detay.asp?id=335&sayi=33&kategori=13
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/What_Does_Accreditation_Mean?/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/Accrediting_Bodies/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/Receiving_Accreditation/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism_Safety/Accreditation/International_Organization_for_Standardization/
http://www.mesahastanesi.com.tr/tr_kurumsal.aspx?id=8
http://www.memorial.com.tr/akreditasyon.php
http://www.saglikturizmi.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=71
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_Facilities/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_the_Country/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Contact_Medical_Facilities/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Research_Insurance/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Travel_Requirements/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Book_Your_Ticket/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Book_Your_Hotel/
http://www.healthmedicaltourism.org/Medical_Tourism/Planning_Your_Vacation/Plan_Your_Itinerary
http://www.surveysystem.com/sscalc.htm
http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf
http://www.saglikturizmi.org.tr/sunum/MSA%20redstar%20saglik.pdf
http://www.ipamatis.com/tr/docs/IPA_SaglikTurizmi_2006_Prezentasyon.pps
http://www.icc-t.com/paketler.html

EK 1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu Örneği

TC
Gazi Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı

Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizm ve Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma; İstanbul ve Ankara Örneği Anket Formu

Sayın katılımcı, aşağıdaki sorular bilimsel bir araştırma ile ilgili olup verdiğiniz cevaplar size herhangi bir sorumluluk getirmeyecektir. Bu anket formu yüksek lisans tezi için hazırlanmış olup başka herhangi bir amaç için kullanılmayacaktır. Boş yerleri doldurarak veya işaretleyerek ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.

Serap Akasya AKDU
İletişim: serap.akasya@gazi.edu.tr

Tarih:…../…../…..

1) Hastanenizin adı: ……..
2) Hastanenizin bulunduğu il:……
3) Hastanenizin fiili yatak sayısı:……..
4) Hastanenizin hizmete başlama yılı:……..
5) Hastanedeki göreviniz:…….

Medikal turizm; insanların ikamet ettikleri ülke dışında diğer ülkelere (medikal) tıbbi tedavi hizmeti alabilmek için seyahat etmesini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını ifade eden bir kavramdır. Aşağıdaki sorularda kullanılacak **hasta ve/veya turist** ifadeleri medikal turizm kapsamında hastanenize gelen yabancı uyruklu veya yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarını ifade etmektedir.

6) Hastanenize medikal turizm kapsamında tedavi olmak amacıyla hasta geliyor mu?

   () Evet () Hayır

7) Yabancı hastalarla ilgilenmesi için oluşturulmuş bir birim veya görevlendirilmiş personel bulunuyor mu?

   () Evet () Hayır

8) Medikal turizm faaliyetleri için yeterli sayıda ve eğitimli personele sahip misiniz?

   () Evet () Hayır

9) Medikal turizm kapsamında gelen yabancı hastalarla iletişim için bir veya birkaç yabancı dil bilen nitelikli personele sahip misiniz?

() Evet () Hayır

10) Medikal turizm faaliyetleri için dünya standartlarında yeterli teknolojik donanıma sahip misiniz?

() Evet () Hayır

11) Farklı dilleri konuşan hastalarla iletişim kurmak için anlaşmalı olduğunuz çevirmenler bulunuyor mu?

() Evet () Hayır

12) Hastalar için özel ulaşım imkânlarına (havaalanı/terminalden hastaneye, hastaneden konakladıkları yere vs.) sahip misiniz?

() Evet () Hayır

13) Sunduğunuz medikal (tıbbi) hizmetleri turistik faaliyetlerle birleştiriyor musunuz?

() Evet () Hayır

14) Sunduğunuz medikal hizmetleri turistik bir paket tur dâhilinde mi gerçekleştiriyorsunuz?

() Evet () Hayır

15) Hastaneniz ulusalar arası standartlara uygun hizmet sunduğunu gösteren akreditasyon belgesine sahip mi?

() Evet () Hayır

16) Hastaneniz medikal turizm kapsamında özel girişimlerde (toplantı, konferans, ilgili derneklere üyelik vs.) bulunuyor mu?

() Evet () Hayır

17) Konu hakkında başka düşünceleriniz varsa boş bırakılan yerlere belirtiniz.

Araştırmaya Katılımınız İçin Teşekkür Ederiz.

EK 2: Medikal turizm tur paketi Kayseri Örneği

International Collective Consciousness Turkey Agency Inc. (ICC-Uluslararası Ortak Bilinç Ajansı, Türkiye A.Ş.), World Health Tourism, Health Tourism Turkey Kooordinatorü Sayın Gül SOYDAN'ın izni alınarak kullanılmıştır.

KAYSERİ KÜLTÜR VE DAĞ SPORLARI TURİZMİ LASİK OPERASYON TUR PAKETİ
(4 GECE / 5 GÜN)

KAYSERİ

Anadolu'nun ortasında 6000 yıllık tarihi olan en eski yerleşim yerlerinden biridir. İpek yolu üzerinde olan Kayseri tarihte resmi yazılı ticaretin başlatıldığı ilk yerleşim yeridir. Son yıllarda gerçekleştirdiği yatırımlarla Türkiye'nin önde gelen sanayi şehirleri arasındadır. Kayseri Kapadokya'nın giriş kapısı ve Kapadokya İmparatorluğunun da başkentidir.

1.gün

Kayseri havaalanında rehberiniz tarafından karşılanacaksınız. Sanayisi ve teknolojisi ile tüm dünyaya nam salmış Anadolu'nun kalbi Kayseri'de kısa bir şehir turundan sonra, Lasik operasyonunuzun yapılacağı Kayseri Maya Göz Merkezine bilgi ziyareti yapılacaktır. Ziyaret sonrası BÜYÜLÜ DAĞ ERCİYES'e geçiyoruz. Erciyes dağı şehir merkezine 24km uzaklıktadır.

2. gün

Türkiye'nin en önemli kayak merkezlerinden biri olan Erciyes dağı size Outdoor aktiviteleri ile inanılmaz heyecanlar yaşatacak. Erciyes dağı, bulutları delen zirvesi, tepesinden eksik olmayan toz karı ve insana ilahi duygular sunan zirvedeki kilisesi, inziva evleri ve azametiyle Kayserinin sembolü. İlk durağı 1500m. Olan pistin uzunluğu 3000 m. ve iki duraktan oluşuyor. Ak düşlerinizi süsleyecek Erciyes'te ışıklandırılmış pist ile geceleri de kayak zevkini yaşayabilirsiniz.

2200-3100 m. yüksekliğindeki Erciyes Dağında, tele-ski, telesiyej ve her türlü dağ sporu ekipmanları sizi bekliyor. Yeni kayak yapmayı öğrenenler içinde profesyoneller içinde pist niteliği itibari ile harikulade.

Gündüz kayak, akşam ise şömine başında sıcak şarabınızı yudumlayacaksınız. Kayseri'nin yöresel lezzetlerinin yanında, açıkhavada hazırlanan Kayseri'nin özel lezzeti mangalda sucuk partimiz sizler için farklı bir menü olacak.

3.gün "Kutsal kitaplarda anlatılan CENNETE HOŞGELDİNİZ"

Kahvaltı sonrası Yahyalı'ya hareket. Aladağlar; Akdeniz bölgesinde yer alan Orta Toros dağlarının en yüksek bölgesidir. Aladağları; dağcılık ve trekking için en uygun bölge olarak tanımlamak gerekir. Dağcıların rafting, kano, yamaç paraşütü ve jeep safari yapanların, doğa meraklılarının, fotoğraf sevdalılarının ve tabiat aşıklarının doğa ile ilgili her aradıklarını, birçok alternatifi burada bulacakları kuşkusuz.

Kapuzbaşı takım şelaleleri akış yönü yüksekliği açısından incelendiğinde 70 metre yüksekliğindeki şelalesiyle, Uganda'da bulunan Victoria (100 mt.) ve Amerika'da bulunan Niagara Şelalelerinden sonra dünyadaki tanınmış birçok şelaleden yüksektir. Kapuzbaşı, Derebağ, Yeşilköy şelaleleri ile Aladağlar; Yedigöller ve Tekir Yaylası cenneti arayanlara adres olacaktır. Yaşam sevinciniz ve adrenalininiz burada bir kat daha yükselecektir. Öğen yemeğini Kapuzbaşı takım şelalelerinin manzarasında yiyoruz. Otelimize geri dönüyoruz.
Doğayla barışık yörük halkın renk armonisi Fotoğraf tutkunlarını büyüleyecek.

4.gün

Kahvaltı sonrası Erciyes'e veda ediyor, otelden ayrılıyoruz. İncesu üzerinden **Soğanlı Vadisine** geçiyoruz. Yöre halkının 9 ayrı yabancı dil bilişi ve yörede turizm değerlerine Kiliselere ve tarihi değerlere verdikleri önem sizi şaşırtacak. Soğanlı vadisinin bereket sembolü meşhur bez bebeklerinin yapımını izleyecek, kilise ziyaretleri sonunda köy fırınında yapılmış köy ekmeğini tadacaksınız. Gezimiz Kayseri'ye hareketle devam ediyor. Dönüş de kimler tarafından ve hangi tarihte yapıldığı belirlenmemiş gizemini hala koruyan, dağın şekillendirerek oluşturulmuş **Erdemli**

Sarayına uğruyoruz. 301 kuş türünün bulunduğu dünyanın en ünlü kuş cennetlerinden **Sultansazlığı**'na geçiyoruz. Develi, Yeşilhisar, Yahyalı üçgeninde yer alan 17 bin 200 hektarlık doğa harikasını gözlemlemek içinizi huzurla dolduracak.

Öğlen yemeğini Kayseri'de otantik yöresel lezzetlerle tatlandırıyoruz. Dünyadaki ilk resmi ticaret merkezi **Kaniş- Karum** ziyaret sonrası, Dünya mimarlarının sembolü Mimar Sinan'ın doğduğu **Ağırnas**'daki evini ve yeraltı şehrini ziyaret edeceğiz.

Kayseri'de otelimize varış ve 1 saatlik dinlenme ve duşun ardından, Lasik operasyon için **Kayseri Maya Göz Merkezine** geçiyoruz. Operasyon sonrası istirahat için tekrar otele geçilecektir.

5.gün

Sabah, kendinizi diğer günlerden çok farklı bulacaksınız. Dünyaya bakışınız Kayseri'de değişecek. Otelinizin penceresinden baktığınızda Büyülü dağ Erciyes sizi selamlayacak. Kahvaltıdan sonra **Kayseri Maya Göz Merkezinde** göz kontrolünüz yapılacak. Sonrasında kültür ve tarihin alışverişle birleştiği Kayseri'de II-III yüzyıldan kalan Roma ve Bizans dönemi kiliseleri gezecek, Selçuklu imparatorluğunun bıraktığı eserleri gözlemleyecek modern parkları ve çehresi ile Kayseri şehrini keşfedeceksiniz. Dünyanın birçok yerinde Ruh hastalarına uygun tedaviler bulunamamış iken, ilk müzikle tedavi yapılan ve şu anda müzeye dönüştürülen **Gevher Nesibe Şifahanesini,** dünyaca tanınmış Herkül'ün lahtinin bulunduğu **arkeoloji müzesini** ve Dünya standartlarında donatılmış **Kadir Has Kent Müzesini** göreceksiniz. Kent müzesinin kulesinden kenti kuş bakışı seyrederek öğlen yemeğini yiyeceğiz. El sanatları (halı, kilim, kuyum ve aksesuar) eserlerini **Kazancılar** ve **Kapalı çarşıda** bulacaksınız.

Atalarınızın kutsal topraklarından şifa bulup ayrılırken çok şeyi yanınızda götüreceksiniz; Anılarınızı süsleyecek fotoğraflarınız olacak bavulunuzda, evinizi süsleyecek Yahyalı ve Bünyan halıları, evinize ve işinize bereket getirecek Soğanlı bebeği, değerli kuyum aksesuarları ile… kaliteli ve sağlıklı bir dönüş yapacaksınız.

Günün sonunda, sizleri ve dostlarınızı tekrar ağırlamak dileği ile havalimanında vedalaşacağız.

Keyifli bir Tatil & Sağlık turu bedeli:

Fiyata Dahil Olan Servisler

- KONAKLAMA
- 3 gece dağ otel-FB
    - Sabah kahvaltısı-öğle yemekleri-akşam yemekleri
    - Saat 17 çayı-kuru pasta ve kek ikramlı
    - Kapalı Yüzme Havuzu
- 1 gece 5***** Hilton Hotel-BB
- Tüm Transferler
- A/C Tur Aracı
- Deneyimli-Lisanslı rehber
- 2 gün Kayseri'de Özellikli restaurantlarda öğle yemeği
- Tüm müze ve ören yeri giriş ücretleri
- Teleski, telesiyej
- Lasik operasyon

Fiyata Dahil Olmayan Servisler

- Akşam yemekleri
- İçecekler
- Kayak Ekipmanları
- Bahşiş

OPSİYONEL AKTİVİTELER

1. Geleneksel Türk Gecesi
2. Atlı Doğa Turu
3. Türk Hamamı

Kaynak: http://www.icc-t.com/paketler.html

EK 3: Medikal turizm tur paketi Kapadokya-Kayseri Örneği

International Collective Consciousness Turkey Agency Inc. (ICC-Uluslararası Ortak Bilinç Ajansı, Türkiye A.Ş.), World Health Tourism, Health Tourism Turkey Kooordinatorü Sayın Gül SOYDAN'ın izni alınarak, değiştirilmeden kullanılmıştır.

KAPADOKYA ve KAYSERİ'DE KÜLTÜR GEZİSİ LASİK OPERASYON TUR PAKETİ
(4 GECE / 5 GÜN)

1.gün

Kayseri havaalanında rehberiniz tarafından karşılanacaksınız. Sanayisi ve teknolojisi ile tüm dünyaya nam salmış Anadolu'nun kalbi Kayseri'de kısa bir şehir turundan sonra, Lasik operasyonunuzun yapılacağı Kayseri Maya Göz Merkezine bilgi ziyareti yapılacaktır. Ziyaret sonrası Kapadokya'ya **(Nevşehir)** geçiyoruz.

Dünya üzerinde görmediğiniz coğrafi güzellikler Kapadokya'da (Nevşehir) sizi büyüleyecek. Uçhisar'daki çok özellikli butik otelimize giriş yapacağız.

2.gün: Kahvaltı sonrasında, keşfe hazır mısınız?

İlk katları M.Ö.2000-Hititlere tarihlendirilen yeraltı şehirleri tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından farklı amaçlarla kullanılmış ve Hıristiyanlar tarafından da korunma ve sığınma maksatlı olarak ihtiyaçları çerçevesinde genişletilmiştir. Bu amaçla bölgemizdeki en derin ve detaylarını en iyi gözlemleyebileceğimiz yeraltı şehri olma özelliğine sahip **Derinkuyu Yer altı Şehri** ziyaret edeceğiz. Ihlara yolu üzerinde bulunan **Nar Krater gölü** etrafında küçük bir gezinti gerçekleştireceğiz.

Yine volkanik aktiviteler neticesinde oluşumu başlamış olan ve büyüleyici manzaraların yakalanacağı ve freskli kiliselerin bulunduğu kanyon; Dillere destan olan Ihlara Vadisini gezeceğiz. Yaklaşık 4km'lik bir yürüyüş sonrası, ırmak kenarında bir

restaurantında öğle yemeği için Belisırma köyüne varacağız. Nevşehir'e dönüş yolunda bugüne kadar iyi korumuş İç Anadolu bölgesinin 2. büyük kervansarayı olma özelliğine sahip Ağzıkarahan Kervansaray'ını gezecek, otelimize dönmeden önce Hitit tekniği ile halen yapımı devam eden geleneksel el sanatlarımızdan Çanak-çömlek ve aynı zamanda seramik ve çini örnekleri imalat merkezlerini ve mağaralar içinde yer alan otantik mağazalarını Avanos ilçemizde ziyaret edeceğiz.

3.gün

Gün doğumuyla birlikte Tanrının yarattığı kutsal topraklarda, bugüne kadar görmediğiniz coğrafyada ışıkların dansını seyredeceksiniz. Balon uçuşunda hava şartları uygun ise Kapadokya imparatorluğunu balonla kuş misali gezeceğiz. Kimi zamanda ağaçlardan meyve toplayacak kadar üzüm bağlarına yakınlaşacağız. Uçuş sonrası otelimize dönüp mükellef bir kahvaltı sonrası keşfe koyuluyoruz.

Gözetleme Kulesi olarak da kullanılmış olan **Uçhisar Kalesine** tırmanışın ardından, Vadi yamaçlarına oyulmuş **Güvercinlik Vadisinin** tepesinde fotoğraf molasında doyumsuz kareler yakalayacaksınız.Yol boyunca panoramik noktalarda mola verilecektir. (Esentepe and Cevizlibağ)

4.yy. sonrası Hıristiyanlar tarafından kazılmış olan, İncil'den alınma sahnelerle ve İsa'nın hayatını konu alan fresklerle dekore edilmiş kiliselerin bulunduğu ve yine Hıristiyanlıkça yarı haç yeri olarak kabul gören **Göreme Açık Hava Müze** ziyareti sonrası otantik bir restoranda yöresel lezzetleri tadacaksınız. Doğanın yüzyıllar boyunca mucizevî şekilde oluşturduğu peri bacalarını gözlemleyecek, aynı zamanda keşişlere ait şapel ve manastırların ilk örneklerini göreceksiniz.

Hayal gücünüze göre her bir peri bacasını değişik bir figüre benzeteceğiniz **Periler Vadisi'nde (Devrent Vadisi),** peri bacaları arasında kısa bir yürüyüşte fotoğraf karelerinizde anılarınızı ölümsüzleştireceksiniz.

Zelve-Paşabağ'da kısa bir yürüyüşten sonra, Kapadokya bağlarının eşsiz üzümlerinden üretilmiş olan yöre şaraplarının tadımı için **Şarap Fabrikasında** mola verilecek.

4.gün

Kahvaltı sonrası Otelimizi terk ediyoruz. Kapadokya İmparatorluğunun başkentine Kayseri'ye doğru yola koyuluyoruz. Yol üzerinde Soğanlı Vadisine uğruyoruz. Yol güzergâhı üzerinde Damsa Barajı ve Şahinefendi, yeni keşif olan ve arkeolojik kazıları hala devam eden Sobesos antik kenti ziyaretleri sonrası Soğanlıya varıyoruz. Yöre halkının 9 ayrı yabancı dil bilişi ve yörede turizm değerlerine Kilislere ve tarihi değerlere verdikleri önem sizi şaşırtacak. Soğanlı vadisinin bereket sembolü meşhur bez bebeklerinin yapımını izleyecek, kilise ziyaretleri sonunda köy fırınında yapılmış köy ekmeğini tadacaksınız.

Gezimiz Kayseri'ye hareketle devam ediyor. Büyülü dağ Erciyes kayak merkezi, yol boyunca bize rehberlik ediyor. Kayseri'de otelimize varış, 1 saatlik dinlenme ve duşun ardından, Lasik operasyon için Kayseri Maya Göz Merkezine geçiyoruz. Operasyon sonrası istirahat için tekrar otele geçilecektir.

5.gün

Sabah, kendinizi diğer günlerden çok farklı bulacaksınız. Dünyaya bakışınız Kayseri'de değişecek. Otelinizin penceresinden baktığınızda Büyülü dağ Erciyes sizi selamlayacak. Kahvaltıdan sonra Kayseri Maya Göz Merkezinde göz kontrolünüz yapılacak. Sonrasında kültür ve tarihin alışverişle birleştiği Kayseri'de II-III yüzyıldan kalan Roma ve Bizans dönemi kiliseleri gezecek, Selçuklu imparatorluğunun bıraktığı eserleri gözlemleyecek, modern parkları ve çehresi ile Kayseri şehrini keşfedeceksiniz.

Kayseri'nin dünyaca tanınmış lezzetlerini öğle yemeğinde tatma fırsatı bulacaksınız. Dünyanın birçok yerinde Ruh hastalarına uygun tedaviler bulunamamış iken, ilk müzikle tedavi yapılan ve şu anda müzeye dönüştürülen Gevher Nesibe Şifahanesini ve Dünya standartlarında donatılmış Kadir Has kent müzesini göreceksiniz. El sanatları (halı, kilim, kuyum ve aksesuar) eserlerini Kazancılar ve Kapalı çarşıda bulacaksınız.

Atalarınızın kutsal topraklarından şifa bulup ayrılırken çok şeyi yanınızda götüreceksiniz; Anılarınızı süsleyecek fotoğraflarınız olacak bavulunuzda, evinizi

süsleyecek Yahyalı ve Bünyan halıları ve Avanos'un değerli seramikleri, evinize ve işinize bereket getirecek Soğanlı bebeği, değerli kuyum aksesuarları ile… kaliteli ve sağlıklı bir dönüş yapacaksınız.

Günün sonunda, sizleri ve dostlarınızı tekrar ağırlamak dileği ile havalimanında vedalaşacağız.

Keyifli bir Tatil & Sağlık turu bedeli:

Fiyata Dahil Olan Servisler

- KONAKLAMA
  - 2 gece butik otel Uçhisar-BB
  - 2 gece 5***** Hilton Hotel-BB
- Tüm Transferler
- A/C Tur Aracı
- Deneyimli-Lisanslı rehber
- Özellikli restoranlarda öğle yemeği
- Tüm müze ve ören yeri giriş ücretleri
- Lasik operasyon

Fiyata Dahil Olmayan Servisler

- Akşam yemekleri
- İçecekler
- Bahşiş

OPSİYONEL AKTİVİTELER

1. Sıcak Hava Balon Uçuşu
2. Geleneksel Türk Gecesi
3. Sema Gösterisi
4. Atlı Doğa Turu
5. Türk Hamamı

Kaynak: http://www.icc-t.com/paketler.html